

KUL TÚRA SLOVA

Vedecko-popularizačný
časopis pre jazykovú
kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV
a Jazykového odboru
Matice slovenskej

Časopis vychádza s finančnou
podporou Otvorenej akadémie

otvorená
akadémia

HLAVNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Iveta Vančová

REDAKČNÁ RADA

Adriana Ferenčíková, Juraj Glov-
ňa, Dana Guričanová, Robert
Hammel, Renáta Hlavatá, Ingrid
Hrubaničová, Martin Chochoľ,
Bronislava Chochoľová, Ján Ka-
čala, Ľubor Králik, Jana Levická,
Sibyla Mislovičová, Slavomír
Ondrejovič, Lucia Molnár Satin-
ská, Mária Šimková, Iveta Vančo-
vá, Pavol Žigo

REDAKCIA

811 01 Bratislava, Panská 26

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

- ŠIMKOVÁ, Mária: Z teórie a pra-
xe súčasného spisovného jazyka –
o stratifikačnej teórii J. Horeckého
a fungovaní niektorých slovotvor-
ných modelov 65
- KRÁLIK, Ľubor: Etymológia a kultúr-
na história: *pirát* „výrobok zábavnej
pyrotechniky“ 76
- VALENTOVÁ, Iveta: O názve *Kandia*
a adjektíve *kandijský* 85

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

- KLIMENT, Ján – HRABOVSKÝ, Mi-
chal – GURIČANOVÁ, Dana: Nové
a revidované slovenské mená dováža-
ných, zavlečených, pestovaných a ďal-
ších na Slovensku známych cudzo-
krajných cievnatých rastlín. 1. Rody
začínajúce sa písmenom A – D 93

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Poznáme vý-
znamy slov *kyčera* a *sihla*? 102

ROZLIČNOSTI

- Stojaca/stojacia lampa*. K. K á l m á -
n o v á 111

SPRÁVY A POSUDKY

90. výročie narodenia Ivana Masára
J. L e v i c k á 115
- Rozličnosti o slovenčine. R. K r o l č í -
k o v á 120

SPYTOVALI STE SA

- O názve *Pripjat'*. S. Duchková 123
Výraz *al dente*. D. Guričanová 125

Z WEBOVEJ PORADNE

- Veterinárny a veterinársky* 127
Výslovnosť slova *veterný*..... 127

PRIPOMÍNAME SI..... 128

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV a Jazykovedného odboru Matice slovenskej. Ročník 54, 2020, č. 2 (27. 4. 2020). Sídlo vydavateľa a adresa redakcie: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava. IČO 00167 088. Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Časopis vychádza s finančnou podporou Otvorenej akadémie. Hlavná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Výkonná redaktorka Mgr. Iveta Vančová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 8,50 €, jednotlivé čísla 1,50 €. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, e-mail: periodika@matica.sk, tel. 043/3812826. Evidenčné číslo 3696/09. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202 Distributed by Matica slovenská – Vydavateľstvo Matice slovenskej, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin, Slovakia.

© Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

© Matica slovenská, Martin

Vytlačila tlačiareň Fork, s. r. o., 2020

Cena 1,50 €

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Z teórie a praxe súčasného spisovného jazyka – o stratifikačnej teórii J. Horeckého a fungovaní niektorých slovo tvorných modelov

MÁRIA ŠIMKOVÁ

Počas dlhoročného pôsobenia Jána Horeckého (8. 1. 1920 – 11. 8. 2006) v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV (od jeho založenia v r. 1943 do odchodu do dôchodku v r. 1991, ale aj potom až do r. 2006), ako i na ďalších slovakistických pracoviskách (najmä v Prešove a v Nitre) mali jeho kolegovia možnosť spolupracovať s výnimočným človekom a významným slovenským jazykovedcom, jedným z kľúčových tvorcov modernej slovenskej lingvistiky a dodnes v mnohých oblastiach inšpirátorom súčasného lingvistického výskumu na Slovensku. Okrem množstva monografických, časopi-seckých, slovníkových a popularizačných prác, ktorých bol autorom, spolu-autorom, editorom, vedeckým redaktorom alebo recenzentom, zanechal J. Horecký výraznú stopu aj v mnohých vedeckých radách, komisiách a redakčných radách. V JÚĽŠ SAV bol členom redakčných rád všetkých troch časopisov, ktoré toto pracovisko vydáva (Jazykovedný časopis, Slovenská reč, Kultúra slova). V časopise Kultúra slova pôsobil od jeho založenia v r. 1967 až do svojej smrti v r. 2006. Rozvíjal a naplňal tu najmä tie oblasti, pre ktoré časopis vznikol a uvádza ich stále ako primárne – jazykovú kultúru a terminológiu. V príspevku sa zameriame na jednu z teórií J. Horeckého

v oblasti spisovného jazyka a jeho kultivovania i rozvíjania a na analýzu fungovania vybraných dvoj- a jednoslovných pomenovaní v písaných a hovorených komunikátoch dostupných v Slovenskom národnom korpuse (<https://korpus.juls.savba.sk>; ďalej SNK).

J. Horecký sa od začiatku svojho vedeckého pôsobenia venoval otázkam pravopisu, jazykovej kultúry, preberania cudzích slov, normy, úzu, kodifikácie, a to aj v súvislosti s prípravou Pravidiel slovenského pravopisu v r. 1953 a ďalších vtedy nových opisov slovenského jazyka. Svoje názory prezentoval na viacerých tematicky zameraných konferenciách (napr. Horecký, 1967, 1979), konfrontoval ich v širšom medzinárodnom, najmä slovanskom kontexte (aj v rámci pôsobenia v komisiách Medzinárodného komitétu slavistov) a kontinuálne rozvíjal až do formulovania východiskovej teórie spisovného jazyka (Horecký, 1981).

Pri analýzach jazykového systému slovenčiny sa J. Horecký nezameriaval iba na istý výsek spisovného jazyka, ale aj z aspektu funkčného a komunikačného nazeral na jazyk ako na širší celok zložený z viacerých foriem, ktoré nie sú nepriepustné, izolované, ale jazykové prostriedky môžu prechádzať z jednej formy do druhej. „Pri rozbere vplyvu úzu na ustaľovanie spisovného jazyka treba rozlišovať prinajmenšom úzus spisovný a nespisovný, hoci, pravda, ťažko jednoznačne určiť hranice medzi nimi. Možno povedať aspoň to, že do spisovného jazyka neprenikajú prvky nespisovného úzu priamo, ale vždy cez filter spisovného úzu. ... Okrem toho treba pripomenúť, že miera prenikania nových prvkov zo spisovného úzu do spisovného jazyka bude tým menšia, čím je spisovný jazyk vypestovanejší, t. j. čím viac ľudí pozná a aktívne ovláda kodifikáciu spisovného jazyka, čím vyšší je stav jazykovej kultúry. Pri prenikaní nespisovných prvkov do spisovného jazyka teda najväčším korektívom je sám jazyk, jeho vnútorná štruktúra a vnútorné zákonitosti. Do spisovného jazyka v čase, keď sa odborne staráme o jeho zveľaďovanie a pestovanie, preniká len to, čo je v zhode s vnútornými zákonitosťami alebo aspoň ich nenaruša“ (Horecký, 1955, s. 198).

Už v 50. rokoch 20. storočia J. Horecký zohľadňoval aj aspekt používateľov jazyka, rast vzdelanosti a znalosti jazykových noriem a masové rozširovanie používania spisovného jazyka, čo prirodzene pôsobilo (a pôsobí) na spisovný jazyk a môže doň priniesť nielen obohatenie, ale aj rozkolísanie niektorých noriem. Tento prístup k jazykovým javom bol neskôr rozvinutý najmä

v kolektívnom diele Dynamika slovnjej zásoby súčasnej slovenčiny, ktorého bol J. Horecký jedným z hlavných autorov (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989).

Nazeranie na spisovný jazyk ako na súčasť širšieho celku vyústilo v Horeckého konceptoch do predloženia novej stratifikácie slovenčiny ako národného jazyka: „Celonárodná forma národného jazyka má teda tri základné formy: spisovnú, štandardnú a subštandardnú, rozlíšené napr. trojicami *lesník – lesník – lesník*, *mäso – meso – maso* v oblasti zvukovej, trojicami ako *nákladné auto – nákladniak – náklad'ák*, *diplomová práca – diplomovka – diplomka* v oblasti lexikálnej“ (Horecký, 1979, s. 18). Táto teória mala svojich nasledovníkov i kritikov (podrobnejšie Bosák, 2015) a štruktúrny model J. Horeckého prešiel v rámci nových metodologických prístupov (najmä sociolingvistiky) istými modifikáciami. V každom prípade bolo možné vďaka nemu a na jeho základe „oveľa účinnejšie analyzovať čoraz variabilnejšiu rečovú prax“ (tamže, s. 224) a „stratifikačné modely sa stali kľúčom na ‚otvorenie‘ variantnosti v národných jazykoch a ich analýzu“ (tamže, 234).

Z trojice základných foriem (spisovná, štandardná, subštandardná), ku ktorým sa postupne pridávali rôzne detailizované nárečové a iné formy národného jazyka a ktoré sa začali v rámci prenikajúcej sociolingvistickej terminológie označovať ako variety (porov. tamže, s. 227 a n.), sa najviac diskutovalo o vymedzení štandardnej variety, resp. bežne hovorenej podoby jazyka alebo komunikácie. Spisovný jazyk má svoje zrejme vymedzenie vrátane kodifikácie, subštandardná forma (v tomto prípade asi nie varieta) korešponduje s chápaním subštandardných prostriedkov v lexikografických opisoch slovenčiny. Miesto štandardnej formy, resp. bežnej (štandardnej) variety, navrhoval J. Bosák uvádzať hovorovú varietu, ktorá je spisovná, nekodifikovaná a založená na existencii variantných prostriedkov. Do tejto variety J. Bosák začleňuje „neologizmy utvorené podľa štruktúrnych modelov, ako aj neutrálne univerbizované pomenovania, profesionalizmy, publicizmy, expresívne slová a pod., ktoré ešte nemusia byť zachytené v kodifikačných príručkách; v morfológii sa uvádzajú aj varianty vznikajúce pod vplyvom hovoreného jazyka, prípadne aj v dôsledku jazykových kontaktov. Hovorová slovenčina je výsledkom rozširovania polyfunkčnosti spisovnej slovenčiny“ (tamže, s. 233 – 234). Takto sa dané lexikálne jednotky v princípe prezentujú aj v súčasných lexikografických opisoch.

Na ilustráciu toho, ako sú v slovníkoch spracované niektoré univerbizované podoby a ako fungujú v rozličných textoch a hovorených komunikátoch, sme vybrali lexikálno-sémantické skupiny pomenovaní, z ktorých príklady uvádza aj J. Horecký (porov. uvedený citát z Horecký, 1979, s. 18). Primárne ide o pomenovania motorových dopravných prostriedkov (typ *nákladné auto – nákladniak – náklad'ák*) a postupových prác (typ *diplomová práca – diplomovka – diplomka*). Z hľadiska aplikovania univerbizácie či využitia slovotvorných modelov to však nie sú homogénne skupiny, t. j. nie všetky pomenovania tvoria univerbizáty, príp. ich netvoria rovnako. Na druhej strane sa podobným spôsobom správajú aj dvojslovné pomenovania z iných sémantických skupín.

Fungovanie vybraných pomenovaní analyzujeme v textoch hlavného korpusu SNK prim-8.0-public-sane, ktoré sú v prevažnej miere štandardnými písanými textami oficiálneho charakteru s jazykovou korektúrou, v textoch webového korpusu, ktoré sú v značnom rozsahu nekorigované a neraz predstavujú prechod medzi oficiálnymi písanými a neoficiálnymi hovorenými komunikátmi, a v prepisoch hovorených komunikátov, pochádzajúcich prevažne zo spontánnych alebo vopred nepripravených prehovorov spracovaných v Slovenskom hovorenom korpuse.

Tabuľka 1. Zastúpenie substantíva *práca* a základných dvojčlenných pomenovaní adjektívum + *práca* vo vybraných korpusoch SNK

	prim-8.0-public-sane 1 368 990 447 tokenov		web-5.0 4 042 363 283 tokenov		s-hovor-6.0 6 593 004 tokenov	
	abs. FRQ	i. p. m.	abs. FRQ	i. p. m.	abs. FRQ	i. p. m.
<i>práca</i>	995 820	727,41	3 343 935	827,22	3 642	552,40
adjektívum + <i>práca</i>	239 546	174,98	837 996	207,30	807	122,40

Pozn.: Skratka i. p. m. označuje prepočítaný priemerný výskyt slova alebo spojenia v 1 miliónu tokenov príslušného korpusu (je vhodný na porovnanie výskytu jazykovej jednotky v nerovnako veľkých korpusoch).

Tabuľka 2. Zastúpenie základných dvojčlenných pomenovaní adjektívum + *práca* a príslušných univerbizovaných odvođenín vo vybraných korpusoch SNK

spisovná forma	prim-8.0-public-sane		web-5.0			s-hovor-6.0		
	štandardná forma	subštan- dardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštan- dardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštan- dardná forma
diplomová <i>absF</i> 4 996 % 79,42	diplomovka 1 239 19,69	diplomka 56 0,89	diplomová 22 108 77,86	diplomovka 5 840 20,57	diplomka 448 1,58	diplomová 43 37,07	diplomovka 66 56,90	diplomka 7 <i>absF</i> 6,03 %

prim-8.0-public-sane			web-5.0			s-hovor-6.0		
spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma
dizertačná <i>absF</i> 3 345 % 72,97	dizertácia 1 156 25,22	dizertačka 83 1,81	dizertačná 11 959 85,89	dizertácia 1 713 12,30	dizertačka 251 1,80	dizertačná 12 54,54	dizertácia 3 13,64	dizertačka 7 <i>absF</i> 31,82 %
bakalárska <i>absF</i> 1 495 % 86,82		bakalárka 227 13,18	bakalárska 9 429 78,63		bakalárka 2 563 21,37	bakalárska 9 42,86		bakalárka 12 <i>absF</i> 57,14 %
aktivačná <i>absF</i> 2 118 % 99,67		aktivačka 7 0,33	aktivačná 3 946 99,77		aktivačka 9 0,23	–		
tímová <i>absF</i> 1 920		tímovka 8 (iný význam)	tímová 8 660		tímovka 163 (iný význam)	tímová 5		tímovka 0
habilitačná <i>absF</i> 1 537	habilitácia 374 (aj akt)	habilitačka 3 (v 1 texte)	habilitačná 2 126	habilitácia 912 (aj akt)	habilitačka 4	–		
búracia <i>absF</i> 1 074 % 93,07		búračka cca 80 (z 337) 6,93	búracia 4 756 97,14		búračka cca 140 (z 1 392) 2,86	–		
murárska <i>absF</i> 981 % 94,87		múračka 53 5,13	murárska 3 029 97,43		múračka 80 2,57	–		
seminárna <i>absF</i> 521 % 81,92		seminárka 115 18,08	seminárna 4 477 81,82		seminárka 995 18,18	seminárna 5 71,43		seminárka 2 <i>absF</i> 28,57 %
rigorózna <i>absF</i> 254 % 99,61		rigorózka 1 0,39	rigorózna 4 570 93,57		rigorózka 314 6,43	rigorózna 2		rigorózka 0

Pozn.: V záhlaví tabuľky sme ponechali pôvodné pomenovania foriem jazyka podľa J. Horeckého.

Zo sondážnej analýzy fungovania dvojslovných a jednoslovných pomenovaní typu *diplomová práca* – *diplomovka* – *diplomka* sa ukazuje, že autori písaných textov uprednostňujú oficiálne dvojslovné pomenovanie *diplomová práca*, vo webových komunikátoch je oproti klasickým písaným textom väčší podiel štandardných – hovorových podôb typu *diplomovka* (ktorej výskyt prevyšuje používanie dvojslovného pomenovania iba v hovorenom korpuse). Pomenovanie *diplomka* má v podstate okrajové použitie (pritom napr. 56 výskytov v korpuse prim zahŕňa 27 výskytov v jednom románe, kde sa zrejme využíva ako funkčná charakterizácia osôb či prostredia). V súčasných slovníkoch sú uvedené pomenovania spracované zodpovedajúco trom formám jazyka:

Krátky slovník slovenského jazyka (2003; ďalej KSSJ)

diplomový príd.: *d-á práca* kt. je podmienkou na získanie (vysokoškolského) diplomu

diplomovka -y -viek ž. *hovor.* diplomová práca: *písať, obhájiť d-u*

Slovník súčasného slovenského jazyka (2006; ďalej SSSJ)

diplomovka [d-] -ky -viek ž. *hovor.* diplomová práca: ...

Ani v jednom z týchto slovníkov sa nenachádza heslové slovo *diplomka*, uvádza sa iba v Slovníku cudzích slov (2005), kde je označené ako slovo patriace do študentského slangu:

diplomovka *hovor.*, **diplomka** *štud. slang.* -y ž. diplomová práca

Z pomenovaní postupových prác sú všetky tri formy zastúpené ešte pri habilitačných prácach, kde však slovo *habilitácia* pomenúva nielen vlastnú prácu, ale aj proces alebo akt habilitácie (percentuálne podiely v tabuľke sme v tomto prípade nepočítali, lebo sme neodčlenili pomenovania samotných prác), a forma *habilitačka* má veľmi nízke využitie. Pri ostatných postupových prácach uvedených v tab. č. 2 (*bakalárska, seminárna, rigorózna práca*) fungujú iba dve pomenovania: dvojslovné pomenovanie a substandardná (slangová, nespisovná) univerbizovaná podoba, ktorej využitie je takisto veľmi nízke (okrem podoby *bakalárka* v hovorenom korpuse). Podoba *rigoróza* sa síce vyskytuje, no neoznačuje vlastnú prácu, ale celý proces. Názvy mnohých ďalších písomných prác nemajú jednoslovný náprotivok alebo sa pri nich tvorí iným slovotvorným procesom a prípadne má aj širší význam, často už neutrálny, bezpríznačový (*vedecká práca, domáca práca, záverečná práca, odborná práca, výskumná práca, ročná práca, maturitná práca, školská práca; písomná práca – písomka; slohová práca – sloh*). Naopak, pomenovania *monografická, knižná práca* sa používajú vo veľmi malom rozsahu (menej ako 2,5 %) oproti jednoslovným podobám *monografia, kniha, knižka*, ktoré absolútne prevládajú.

Podobnými slovotvornými procesmi sa tvoria univerbizované deriváty aj od pomenovaní iných typov prác, napr. *aktivačná práca, tímová práca, búracia práca, murárska práca* (porov. tab. 2), ale aj *stavebná práca* (môže byť skrátene neutrálna *stavba*), *rekonštrukčná práca (rekonštrukcia), dokončovacia práca (dokončovačka)*. Aj v tejto skupine sú výrazy, ktoré sú homonymami (*búračka* je nielen búracia práca, ale aj havária; *tímovka* je predovšetkým športová tímová súťaž alebo iné podujatie). Pou-

živatelia jazyka signalizujú vnímanie príznakovosti niektorých pomenovaní úvodzovkami, ako ukazujú príklady z korpusu prim-8.0-public-sane:

SME2010/05	Zvyšný čas zabrali rôzne sadové úpravy a iné „ dokončovačky “ .
SME2010/01	Striedame sa pritom dvaja až traja na jednom traktore , plus nejaké ručné dokončovačky okolo brán .
SME2007/11	A vieš , Mária , podľa zmluvy , ktorú mám na „ aktivačku “ , môžeme zarobiť mimo tohto maximálne 3200 Sk mesačne a z toho musíme 75 percent vrátiť štátu .
SME2013/06	Jozef Mihál z SaS si myslí , že dohliadať na „ aktivačky “ by mohli napríklad vysokoškooláci evidovaní na úrade práce .
SME2009/09	Na ústredí práce hovoria , že „ aktivačky “ nemotivovali ľudí ďalej si hľadať trvalú prácu .

Tabuľka 3. Zastúpenie substantíva *auto* a základných dvojčlenných pomenovaní adjektívum + *auto* vo vybraných korpusoch SNK

	prim-8.0-public-sane 1 368 990 447 tokenov		web-5.0 4 042 363 283 tokenov		s-hovor-6.0 6 593 004 tokenov	
	abs. FRQ	i. p. m.	abs. FRQ	i. p. m.	abs. FRQ	i. p. m.
<i>auto</i>	410 954	300,19	1 378 474	341,01	1 852	280,90
adjektívum + <i>auto</i>	88 648	64,75	243 971	60,35	254	38,53

Pozn.: Skratka i. p. m. označuje prepočítaný priemerný výskyt slova alebo spojenia v 1 miliónu tokenov príslušného korpusu (je vhodný na porovnanie výskytu jazykovej jednotky v nerovnako veľkých korpusoch).

Tabuľka 4. Zastúpenie základných dvojčlenných pomenovaní adjektívum + *auto* a príslušných univerbizovaných odvodenín vo vybraných korpusoch SNK

prim-8.0-public-sane			web-5.0			s-hovor-6.0		
spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma
nákladné 13 312 72,52	nákladniak 4 024 21,92 nákladniak 864 4,71	náklad'ák 154 0,84 2 0,01	nákladné 20 505 70,64	nákladniak 7 238 24,94 nákladniak 252 0,87	náklad'ák 983 3,39 náklad'ák 48 0,17	nákladné 98 89,09	nákladniak 9 8,18 nákladniak 0	náklad'ák 3 2,73 0
osobné 13 097		osobák 1 296	osobné 23 045		osobák 4 534	osobné 15		osobák 5 (vlak)

prim-8.0-public-sane			web-5.0			s-hovor-6.0		
spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma
služobné 2 692 99,81		služobák 5 0,19	služobné 3 524 98,13		služobák 67 1,87	služobné 8		služobák 0
terénne 1 585 83,64	teréniak 35 1,85 tereniak 177 9,34	teréňak 3 0,16 tereňak 93 4,91 teréňak 2 0,11 tereňak 0	terénne 3 568 78,45	teréniak 185 4,07 tereniak 240 5,28	teréňak 24 0,53 tereňak 489 10,75 teréňak 35 0,77 tereňak 7 0,15	-		
športové 1 302	športiak 804	športák cca 43 (zo 147) športák 0	športové 7 778	športiak 4 344	športák (467) športák 11	-		
pohrebné 232		pohrebák cca 23 (zo 46)	pohrebné 226		pohrebák cca 110 (z 212)	-		
benzínové 80 31,13	benziniak 1 0,39 benziniak 148 57,59	benziňak 1 0,39 benziňak 0 benziňak 27 10,51 benziňak 0	benzínové 551 55,10	benziniak 31 3,10 benziniak 37 3,70	benziňak 51 5,10 benziňak 50 5,00 benziňak 272 27,20 benziňak 8 0,80	-		benziniak 1
dieselové 68 72,34		dieselák 5 5,32 dieselak 0 dieselák 4 4,26 dieselak 3 3,19	dieselové 710 78,45		dieselák 4 0,44 dieselak 13 1,44 dieselák 11 1,22 dieselak 42 4,64			

prim-8.0-public-sane			web-5.0			s-hovor-6.0		
spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma	spisovná forma	štandardná forma	subštandardná forma
		díslak 0 díslák 0 díslak 0 dízlák 6 6,38 dízlak 7 7,45 dízlák 1 1,06			díslak 1 0,11 díslák 0 díslak 8 0,88 dízlák 31 3,43 dízlak 48 5,30 dízlák 7 0,77 dízlak 30 3,31			
naftové 53 29,61	naftiak 48 26,82	nafták 77 43,02 nafták 1 0,56	naftové 740 46,05	naftiak 171 10,64	nafták 682 42,44 nafták 14 0,87			

Pozn.: V záhlaví tabuľky sme ponechali pôvodné pomenovania foriem jazyka podľa J. Horeckého.

Pri pomenovaniach motorových dopravných prostriedkov typu *nákladné auto – nákladíak – náklad'ák* sa takisto ukazujú viaceré homonymné pomenovania: *náklad'ák* môže byť aj vlak, *osobák* je prevažne vlak, ale aj osobný rekord, *služobák* môže byť aj byt, *šport'ák* je aj redaktor, športovec, denný tábor, detský kočiar a pod. Pri mnohých typoch áut sa používa dvojslovné pomenovanie a jednoslovné sa netvoria (*policajné auto, hasičské auto, pretekárske auto, smetiarske auto, elektrické auto, ekologické auto, polievacie auto*) alebo sa tvoria iným slovotvorným postupom (*dodávkové auto – dodávka; hybridné auto – hybrid; cisternové auto – cisterna*).

Všetky tri podoby sú zastúpené iba pri pomenovaniach *nákladné auto, terénne auto, športové auto, benzínové auto* a *naftové auto* (auto s benzínovým alebo naftovým motorom), pričom sa ich podoby v súčasnej ko-

munikácii rozširujú v niektorých prípadoch o spoluhlásku *-n-* alebo sa v nich vyskytuje rôzne zapisovanie krátkych a dlhých slabík, ktoré je rozkolísané najmä v prípade univerbizovaných pomenovaní *dieselového auta*, kde sa kombinuje ešte aj zápis bez *-e-*, príp. podľa výslovnosti so *-z-* (porov. tab. 4). Spisovné podoby sú aj v týchto prípadoch v textoch využité oveľa častejšie ako hovorové alebo subštandardné podoby. Neutrálnosť alebo príznakovosť jednotlivých podôb je takisto zreteľne opísaná v slovníkoch:

KSSJ

nákladniak, nákladniak -a *m. hovor.* nákladné auto

náklad'ák -a *m. subšt.* náklad(n)iak

SSSJ

nákladniak, nákladniak -ka/-ku pl. N -ky *m. hovor.* 1. motorové vozidlo s kabínou pre vodiča a veľkou zadnou časťou rozlične upravenou na prepravu nákladov, nákladné auto: ... 2. vlak s vozňami na prepravu nákladov, nákladný vlak: ...

nákladiačik, nákladniáčik -ka pl. N -ky *m. zdrob. i expr. k 1:* ...

náklad'ák -ku/-ka pl. N -ky *m. subšt.* 1. cestné motorové vozidlo, nákladné auto: ... 2. rušeň so súpravou viacerých vozňov, nákladný vlak: ...
náklad'áčik -ka pl. N -ky *m. zdrob. i expr.:* ...

Stratifikačná teória J. Horeckého bola overovaná a rozpracúvaná viacerými slovenskými jazykovedcami, najmä v rámci sociolingvistických a dialektologických výskumov, a istým spôsobom sa prakticky prejavuje aj v lexikografických opisoch súčasnej slovenčiny. Sondy do fungovania niektorých neutrálnych a príznakových pomenovaní zo sémantických skupín názvov postupových prác a motorových prostriedkov, ako aj analýzy iných dynamických javov v súčasnej komunikácii na báze korpusov (napr. Šimková, 2018) ukazujú, že v jazyku môžu popri sebe fungovať viaceré podoby toho istého pomenovania, ktoré patria do rôznych jazykových variet. Autori textov ich v princípe vedia používať funkčne a diferencovane, pričom sa nedajú nevhodne ovplyvniť ani tendenciou k ekonomizácii jazyka.

LITERATÚRA

- BOSÁK, Ján: Stratifikácia slovenčiny podľa profesora Horeckého. In: Človek a jeho jazyk. 3. Inšpirácie profesora Jána Horeckého. Ed. M. Šimková. Bratislava: Veda 2015, s. 224 – 237.
- HORECKÝ, Ján: Norma spisovného jazyka z hľadiska potrieb spoločností. In: Slovenská reč, 1955, roč. 20, č. 4, s. 194 – 199.
- HORECKÝ, Ján: Vzťah spisovnej slovenčiny k spisovnej češtine. In: Kultúra spisovnej slovenčiny. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1967, s. 41 – 45; tamže diskusné príspevky O explicitnom spisovnom úze, s. 56; O kodifikácii, s. 165.
- HORECKÝ, Ján: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1979, s. 13 – 22.
- HORECKÝ, Ján: K teórii spisovného jazyka. In: Jazykovedný časopis, 1981, roč. 32, č. 2, s. 117 – 122.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava: Veda 1989. 430 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.
- Pravidlá slovenského pravopisu s pravopisným a gramatickým slovníkom. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1953. 403 /5/ s.
- Slovník cudzích slov (akademický). 2., doplnené a prepracované vyd. Ed. L. Balážová – J. Bosák. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá 2005. 1054 s.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda 2011. 1087 s. ISBN 978-80-224-1172-1.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. Ved. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda 2015. 1103 s. ISBN 978-80-224-1485-2.
- ŠIMKOVÁ, Mária: Prejavy synchronnej dynamiky v pravopise a v slovnej zásobe súčasnej slovenčiny. In: M. Šimková – J. Levická – M. Debnár: Dynamické javy v súčasnej slovenčine a jej výskume. Bratislava: Veda 2018, s. 19 – 69.

ZDROJE

- Slovenský hovorený korpus – s-hovor-6.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2017. Dostupný na <https://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský národný korpus. Hlavný korpus prim vo verzii prim-8.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2018. Dostupný na <https://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský národný korpus. Podkorpusy verzie prim-8.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2018. Dostupný na <https://korpus.juls.savba.sk>.
- Slovenský národný korpus. Webový korpus web-5.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 2020. Dostupný na <https://korpus.juls.savba.sk>.
<http://slovniky.juls.savba.sk>
<https://www.sketchengine.co.uk>

Etymológia a kultúrna história: pirát „výrobok zábavnej pyrotechniky“

LUBOR KRÁLIK

Abstract: In addition to Slovak *pirát¹* ‘pirate’, the academic Dictionary of the Contemporary Slovak Language (vol. 4, under preparation) will also contain a homonymous *pirát²* ‘small explosive device used in consumer pyrotechnics, firecracker’ which has not yet been included in lexicographic works; in this article, the author investigates its etymology. – Slovak *pirát²* (first attested 1993) seems to reflect the package design used by the German company WECO Feuerwerk GmbH for their firecrackers manufactured in China: in the years 1983–1993, a scene with pirates firing at an enemy ship was depicted on the packaging boxes. The firecrackers started to be imported into present-day Slovakia after the fall of the Communist regime in 1989 when the previous legal restrictions on consumer pyrotechnics were lifted.

Keywords: Slovak language, etymology, homonymy, Slovak *pirát¹* ‘pirate’ vs. *pirát²* ‘firecracker’.

1. Pripravovaný 4. zväzok Slovníka súčasného slovenského jazyka bude obsahovať aj dvojicu homonymných výrazov *pirát¹* „morský lupič“ (s ďalšími významami, porov. *cestný, počítačový pirát* atď.) – *pirát²* „zápalná výbušná zmes, svetelná trieštivá strela, výrobok zábavnej pyrotechniky“. Zatiaľ čo substantívum *pirát¹* je v slovenčine písomne doložené už od 18. stor. (*Manfredonya, mesto ze zamkem nepremoženym od Turkuw a pyratuw anebožto sbognykow morskych* – Krátke poznamenání sweta... 1760, rukopis; Historický slovník slovenského jazyka III, s. 526) a uvádza sa v Slovníku slovenského jazyka (III, s. 72) i v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003, s. 478), výraz *pirát²* v existujúcich lexikografických príručkách spracúvajúcich slovenskú lexiku nenachádzame.

Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA č. 2/0103/19 *ETYMO – etymologická databáza slovenskej lexiky (2. etapa) a súvisiaci etymologický výskum*. – Použité skratky jazykov: bulh. – bulharský, čes. – český, fr. – francúzsky, gr. – grécky, lat. – latinský, nem. – nemecký, poľ. – poľský, slk. – slovenský, tal. – taliansky.

Substantívum *pirát¹* „morský lupič a i.“ je z etymologického hľadiska prevzaté z rovnoznačného tal. *pirata*, ktoré sa vyvinulo z lat. *pīrāta*, čo je prevzatie z gr. *peirātēs* (πειρατής) „morský lupič“: tento grécky výraz je odvodený od slovesa *peiraomai* (πειράομαι) „pokúšam sa o niečo; pokúšam sa zmocniť lode a pod.“, ktoré bolo utvorené na základe gr. *peira* (πειρα) „pokus, skúška; odvážne podujatie“ (porov. Králik, 2015, s. 440, s. v. *pirát*).

Kým výraz *pirát¹* je životné substantívum (porov. *nakresliť piráta*, *potrestat' pirátov* a pod.), homonymné *pirát²* sa od neho svojou gramatickou charakteristikou čiastočne odlišuje: životné skloňovanie má len v singulári (*odpáliť piráta*), pričom v pluráli sa používa ako neživotné (*vybuchujúce piráty*). Z hľadiska témy nášho príspevku je však zaujímavejšia otázka, ktorá sa objavila v súvislosti s prípravou príslušného hesla do Slovníka súčasného slovenského jazyka: Keďže ide o výrobok zábavnej pyrotechniky, nemalo by sa toto slovo správne písať *pyrát*, t. j. s ypsilonom, s ktorým sa píše súvzťažný výraz *pyrotechnika*?

Takáto úvaha nepochybne implikuje, že slovo *pirát²* by z hľadiska pôvodu mohlo súvisieť s výrazom *pyrotechnika*, kde začiatkové *pyro-* patrí etymologicky ku gr. *pūr* (πῦρ), gen. sg. *pyros* (πυρός) „oheň“ (Králik, 2015, s. 486, s. v. *pyrotechnika*) – v takom prípade by písanie *pyrát* bolo akiste celkom korektné, keďže by tu išlo o adekvátne uplatnenie tzv. etymologického princípu v pravopise.

Jednoznačná odpoveď na príslušnú otázku – *pirát²* či *pyrát*? – nie je možná bez objasnenia pôvodu uvedeného výrazu.

2. Ako sme už uviedli, slovo *pirát²* nebolo zatiaľ lexikograficky spracované, na základe čoho možno usudzovať, že ide o relatívne nový výraz. V Slovenskom národnom korpuse sme naň našli doklady už z prvej polovice 90. rokov minulého storočia; uveďme aspoň najstarší z nich: *Keď Sudd spal, Pu ho obľial vodou alebo mu pri uchu odpálil piráta* (Bergman, Ingmar: Nedeliatko. Prel. Milan Žitný. Bratislava: Vydavateľstvo H & H 1993). V tejto súvislosti treba zároveň upozorniť, že ak je slovo v slovenčine prvýkrát písomne doložené v r. 1993, neznamená to, že sa u nás objavilo až v uvedenom roku; naopak, je veľmi pravdepodobné, že na preniknutie do písaných textov potrebovalo určitý čas, z čoho zároveň vyplýva, že v hovorennom jazyku mohlo existovať už skôr.

Ako vhodný *terminus post quem* pre vznik výrazu *pirát*² prichádza do úvahy zrejme rok 1989, znamenajúci začiatok rozsiahlych spoločenských zmien, ktoré – zostávajúc pri téme nášho príspevku – ovplyvnili aj využívanie zábavnej pyrotechniky v našich podmienkach: „Ešte pred pár rokmi bol predaj zábavnej pyrotechniky u nás zakázaný. Tí, ktorí chceli ‚osláviť‘ Silvestra, ako sa patrí, boli odkázaní na pokútne zháňanie delobuchov a svetlíc z vojenských skladov (v tom lepšom prípade) alebo na ich domácu výrobu. Dnes je na našich trhoviskách dostať prakticky všetko – od malých guľôčok, ‚ktoré sa môžu používať pokojne aj doma v obývačke‘, cez ‚neškodné‘ piráty až po rakety rozličnej veľkosti, farby i kalibru“ (Koreň, 1994).¹

V nadväznosti na uvedenú informáciu možno vysloviť predpoklad, že zábavná pyrotechnika získavaná pred r. 1989 z vojenských skladov alebo zhotovovaná svojpomocne v súkromí (obidvoje bez príslušného oficiálneho povolenia!) by mohla byť označená ako *pirátska*, t. j. nepovolená či nelegálna. Adjektívum *pirátsky* tu vystupuje vo význame „získaný a šírený nezákonným spôsobom; získavajúci a využívajúci niečo nelegálne“: ten bol síce zaznamenaný až v polovici 90. rokov minulého storočia (porov. Duchková, 1996, s. 120), nie je však vylúčené, že slovo *pirátsky* malo takúto sémantiku už skôr (t. j. eventuálne aj pred r. 1989), pričom takéto použitie nemuselo byť zachytené v dobových písaných textoch.

Zo spojenia typu **pirátsky delobuch* mohlo univerbizáciou² vzniknúť rovnoznačné substantívum *pirát*, významovo už značne vzdialené od *pirát* „morský lupič a i.“; zo synchronného hľadiska by tu bolo možné hovoriť

¹ Reakciou na uvoľnenie pomerov v tejto oblasti (domáca výroba zábavnej pyrotechniky, resp. jej dovoz zo zahraničia, a následný nekontrolovaný predaj domácim spotrebiteľom) bola vyhláška Slovenského banského úradu č. 536/1991 Zb. zo dňa 4. 12. 1991 o pyrotechnických výrobkoch, ktorá už vo svojom pôvodnom znení definovala aj pyrotechnické výrobky, resp. predmety používané „na zábavné účely“ (§ 1 ods. 1, § 2 ods. 1 písm. b) a upravovala ich predaj (§ 8).

² Porov. i bulh. *piratka* ako označenie výrobku zábavnej pyrotechniky: *Pirotechničeskite sredstva – fojerverki, piratki, signalni raketi i dr. – sa prednaznačeni za izpolzavane samo na otkrito*. „Pyrotechnické prostriedky – ohňostroje, *piratky*, signálne rakety a i. – sú určené len na použitie na otvorených priestranstvách.“ [bnr.bg 17. 12. 2018] – *Može li da ima magazini za piratki v žilištni sgradi?* „Môžu byť sklady *piratiek* v bytových domoch?“ [news.bnt.bg 13. 2. 2019] – *3-godišno dete postrada ot piratka na Nova godina*. „Trojročné dieťa zranila na Nový rok *piratka*.“ [traffic-news.bg 2. 1. 2020]. – Podľa bulharskej lingvistiky D. Blagoevovej ide o hovorový výraz vzniknutý univerbizáciou spojenia *pirátska bombička* (Blagoeva, 2003, s. 9), autorka však explicitne neuvádza sémantickú motiváciu takéhoto pomenovania.

o dvojici homonymných výrazov *pirát*¹ „morský lupič a i.“ – *pirát*² „výrobok zábavnej pyrotechniky“.

3. Hypotéza, podľa ktorej substantívum *pirát*² vzniklo univerbizáciou spojenia **pirátsky delobuch*, sa pokúša o interpretáciu príslušného slova výlučne v slovenskom jazykovom kontexte. Zdá sa však, že v prípade slk. *pirát*² je potrebné zohľadniť i možnosť jazykového, resp. kultúrneho kontaktu, t. j. uvažovať tu o vonkajšom vplyve.

K takejto domnienke nás vedie fakt, že výraz zodpovedajúci slk. *pirát*² existuje aj v nemčine; porov. nasledujúce doklady z nemeckých textov dostupných na internete, ilustrujúce použitie nem. *Pirat* ako označenia pyrotechnického výrobku, resp. nem. *Piratenböller* (doslova azda „pirátsky delobuch“; od nem. *Böller* „1. delo malého kalibru používané pri pozdravnej, signálnej a slávnostnej streľbe; 2. iskriaci pyrotechnický výrobok, ktorý po zapálení vydá zvuk podobný výstrelu z takéhoto dela“, porov. Duden online), *Piratenkracher* (približne „pirátsky búchací predmet“;³ od nem. *Kracher* „žartovný predmet, ktorý pri zvýšení teploty, pri tlaku, náraze a pod. vybuchuje s prudkým zvukovým efektom“, porov. tamže) ako zloženín obsahujúcich uvedené substantívum: *Der Böller „Piraten“ reißt einem Kind den Arm ab, wenn er in der Hand explodiert. Wenn es ganz schlimm ausgeht, bleibt es sogar tot. Die „Piraten“ sind in Deutschland verboten... „Keď delobuch ‚piráty‘ vybuchne v dlani, odtrhne dieťaťu ruku. Keď to dopadne celkom zle, dieťa dokonca zomrie. ‚Piráty‘ sú v Nemecku zakázané...“* [aa-chener-zeitung.de 30. 12. 2002]. – *Ansonsten zur funktionsweise von Miengeschossen: 1. Man nehme einen Schweizer Kracher (Piraten-Böller... keine Ahnung wie das in D/CH heist)... „Ešte k spôsobu fungovania mínových náloží: 1. Treba vziať švajčiarsky búchací predmet (pirátsky delobuch... nevedno, ako sa to volá v Nemecku/vo Švajčiarsku)...“* [forums-de.ubisoft.com 12. 8. 2004]. – *So ist das Vorsilvester in Reith im Alpbachtal sozusagen die Proberunde mit Feuerwerk, Piratenkracher, Sekt und jede Menge Partystimmung. „A tak je čas pred Silvestrom v Reithe v údolí dediny Alpbach takpovediac skúšobné kolo s ohňostrojom, pirátskymi búchacími predmetmi, so sektom a s množstvom pártyovej nálady“* [skigebiete-test.de

³ Takáto sémantizácia, sformulovaná *ad hoc* pre potreby našej štúdie, bola inšpirovaná označením *búchacia gulôčka*, použitým v bode 5 písm. a) prílohy č. 1 k nariadeniu vlády č. 70/2015 Z. z. o sprístupňovaní pyrotechnických výrobkov na trhu.

16. 12. 2008]. – *Ab 2013 wird der Verkauf von Knallkörpern in Österreich verboten. Schon jetzt sind Strafen bis zu 3600 Euro möglich, wenn Piraten im Ortsgebiet gezündet werden.* „Od roku 2013 bude predaj búchacích predmetov v Rakúsku zakázaný. Už teraz sú možné pokuty až do výšky 3600 eur, keď sa piráty odpaľujú na území obce“ [diepresse.com 13. 12. 2011].

Príslušný nemecký výraz je v časti citovaných dokladov použitý v úvodzovkách, čím sa má pravdepodobne naznačiť, že ide o slovo patriace do nižších štylistických vrstiev, ktoré zatiaľ nie je dostatočne etablované v štandardnom jazyku a pod. Je však zaujímavé, že sa nám ho podarilo nájsť aj v nasledujúcom poučení právneho charakteru, dostupnom na oficiálnom rakúskom internetovom portáli verejnej správy Oesterreich.gv.at: *Seit 4. Juli 2013 dürfen Schweizer Kracher („Piraten“), die einen Blitzknallsatz enthalten, nicht mehr verkauft werden.* „Od 4. júla 2013 už nie je povolený predaj švajčiarskych búchacích predmetov („pirátov“) obsahujúcich zmes chloristanu draselného a práškového hliníka.“ (Silvesterknaller/Feuerwerkskörper...).

Štandardné nemecké lexikografické zdroje, ktoré využívame pri vedecovýskumnej práci v oblasti etymológie (Duden online, Wörterbuchnetz, DWDS), uvádzajú pre nemecké substantívum *Pirat* iba význam „morský lupič a i.“, ktorý má aj slk. *pirát*¹. Nem. *Pirat* ako označenie výbušniny, zodpovedajúce slk. *pirát*², sme našli len na amatérskej webovej stránke Piratenlexikon (t. j. Pirátsky lexikón), ktorá v súvislosti s ním prináša nasledujúcu informáciu: „Ako *Pirat* sa označuje určitý druh silvestrovskej pyrotechniky. Keďže *Pirat* je veľmi nebezpečný delobuch, v Nemecku je zakázaný. Táto výbušnina získala svoje pomenovanie nesprávnym prekladom. V češtine existuje pre búchacie predmety slovo *petard* [sic! *petarda* – Ľ. K.], z čoho bol v nemecky hovoriacich krajinách jednoducho prevzatý pojem *Pirat*. V Rakúsku je *Pirat* známy pod názvom *Schweizerkracher* [t. j. „švajčiarsky búchací predmet“ – Ľ. K.]“ (Piratenlexikon, s. v. *Piraten Kracher* [sic! Ľ. K.]).

Citované jednoznačné konštatovanie, podľa ktorého bolo nem. *Pirat* ako označenie pyrotechnického výrobku prevzaté z čes. *petarda*, možno podľa všetkého zaradiť do sféry tzv. amatérskej lingvistiky, definovanej ako „neprofesionálna analýza slov a iných jazykových jednotiek“ (Zalizňak, 2010, s. 5). Podľa nášho názoru je z fonetického hľadiska veľmi málo pravdepodobné, aby nemčina prevzala čes. *petarda* v podobe *Pirat*, navyše v situácii,

keď v nemčine už od 16. stor. existuje výraz *Petarde* „petarda“, prevzatý z fr. *pétard* (Kluge, 2011, s. 695).⁴ Reálnejší môže azda byť nasledujúci výkladový pokus.

4. K popredným nemeckým výrobcom zábavnej pyrotechniky patrí spoločnosť WECO Feuerwerk GmbH, založená r. 1948; v r. 2009 vyrobila viac ako 25 miliónov rakiet a 100 miliónov ďalších pyrotechnických výrobkov (porov. WECO Feuerwerk). Tento výrobca takisto dováža do Nemecka zábavnú pyrotechniku zhotovovanú v Číne; jej import sa začal už v 60. rokoch 20. stor., pričom čínska produkcia sa v Nemecku spočiatku predávala v jednoduchých obaloch bez grafických motívov a pod. Situácia sa zmenila v r. 1983, keď spoločnosť WECO zaviedla pre balenia čínskej pyrotechniky osobitný dizajn: „Bol to obal európskeho typu s vyobrazením piráta vo výzbroji, ktorý stojí na palube plachetnice a strieľa z dela na nepriateľskú loď. Tomuto motívu bolo súdené stať sa charakteristickým pre delobuchy spoločnosti WECO, aj keď bol viackrát pozmenený“ (China-Bölller von WECO). K modifikáciám pôvodného obrazového motívu došlo už v období r. 1984 – 1985 (celková scéna zostala zachovaná, na novom obale však jedného piráta s výzbrojou nahradili dvaja piráti bez výzbroje) a neskôr v r. 1993, keď bola na obale zobrazená „pirátska loď na mori, ale bez pirátov. Namiesto nich možno v popredí vidieť vybuchujúci delobuch s uvedením veľkosti“ (tamže).

Zdá sa teda, že v porovnaní s úvahami o údajnom českom pôvode nem. *Pirat* ako označenia výrobku zábavnej pyrotechniky je akiste presvedčivejší predpoklad, že nem. *Pirat* v uvedenom význame vznikol na základe zobrazenia piráta či pirátov na obale príslušného tovaru predávaného v Nemecku. Stretávame sa tu s významovým posunom typu „reália A“ > „reália B (pôvodne so zobrazením reálie A)“, aký nie je v dejinách jazyka zriedkavý – pripomeňme aspoň všeobecne známe názvy menových jednotiek *koruna* či *lev*, ktorými sa spočiatku označovali mince s príslušnými obrazovými motívami (koruna ako odznak panovníckej hodnosti, lev ako súčasť panovníckeho erbú).

---

⁴ Fr. *pétard* m. sa stalo etymologickým východiskom aj pre čes. a slk. *petarda* ž. Gramatický rod tohto výrazu v češtine a slovenčine naznačuje, že do uvedených jazykov bol prevzatý prostredníctvom nemčiny (*Petarde* ž.), kde došlo pri prevzatí z francúzštiny k zmene genusu (porov. Rejzek, 2015, s. 511; Králik, 2015, s. 436).

Uvedená informácia etymologického charakteru sa vzťahuje i na slk. *pirát*². Ako sme už uviedli, tento výraz (v slovenčine písomne doložený od r. 1993) vznikol pravdepodobne po r. 1989: takýto chronologický údaj zodpovedá obdobiu r. 1983 – 1993, keď sa na obaloch pyrotechnických výrobkov od spoločnosti WECO nachádzalo zobrazenie jedného, neskôr dvoch pirátov.

Zábavná pyrotechnika, ktorá bola u nás pred r. 1989 zakázaná, resp. ťažko dostupná (porov. vyššie), sa po páde železnej opony objavila na našom trhu – podobne ako iné predtým nedostatkové tovary – vďaka dovozu zo západných krajín, kde sa na ňu podobné zakazy nevzťahovali. Možno si ľahko predstaviť, že na základe „pirátskeho“ obrazového motívu na obale vzniklo aj slk. *pirát*² ako pomenovanie príslušnej realie. Významový posun „pirát“ > „výrobok zábavnej pyrotechniky (so zobrazením piráta či pirátov na obale)“ mohol napokon nastať i pod vplyvom zmienenej nem. *Pirat*, s ktorým sa najskôr zoznámili zrejme domáci importéri takéhoto tovaru, komunikujúci s jeho západnými dodávateľmi v nemčine.⁵

S príslušným časovým odstupom možno konštatovať, že slk. *pirát*² sa dostatočne pevne etablovalo v slovenskej slovnej zásobe (o čom napokon svedčí aj jeho zaradenie do Slovníka súčasného slovenského jazyka). Zdá sa, že k tomu mohli prispieť aj rôzne pyrotechnické produkty dostupné na slovenskom trhu, ktorých názov a obrazové stvárnenie obalu sú podľa všetkého inšpirované staršími nemeckými výrobkami – napr. v aktuálnom ponukovom katalógu českého výrobcu PYROCO, s. r. o. (spoločnosť založená v r. 1991, distribuujúca svoje produkty aj na Slovensku) nachádzame 50-kusové balenie tzv. zábleskových petárd, na ktorého obale je nápis „Piráť ranař bombardón“, ako aj pôsobivý obrázok morského lupiča.

5. V nadväznosti na zmienku o bývalom Česko-Slovensku, resp. o českom výrobcovi zábavnej pyrotechniky považujeme takisto za vhodné pripomenúť, že substantívum *pirát* ako označenie pyrotechnického výrobku možno objaviť aj v českých textoch dostupných na internete: *Radošovice na silvestra 1995 – 96... Začalo to nevinně, Unkas po Grepovi hodil piráta...*

⁵ Nie je jasné, či by o podobnej interpretačnej alternatíve bolo možné uvažovať aj v súvislosti s bulh. *piratka* (porov. vyššie). – V analyzovanej súvislosti je vhodné poukázať i na poľ. *piratka* či *korsarz* (od poľ. *korsarz* „korzár“) ako označenia pyrotechnických výrobkov, s ktorými sa možno stretnúť aj na poľských internetových stránkach. Za príslušné upozornenie srdečne ďakujem kolegovi R. Szeptyńskému z Ústavu poľského jazyka Poľskej akadémie vied v Krakove. – K stavu v češtine porov. ďalej.

Dokonce i Grepa byl v pořádku, když zalehl břichem mega-piráta, který pod ním bouchl [minessota.cz 31. 10. 2007]. – ... *a kdyby někdo dole ze srandy ještě k tomu hodil piráta, tak je třeba ti Klausovi hoši ze střechy sundaj, že by ani nestačili zdrhnout* [blesk.cz/diskuse 23. 6. 2010].

Príslušný český výraz podľa všetkého nie je zatiaľ lexikograficky spracovaný; doklady naň sa nám nepodarilo nájsť ani v Databáze excerpčného materiálu Neomat, obsahujúcej české neologizmy zaznamenané od začiatku 90. rokov 20. stor., ani v korpusoch dostupných v rámci projektu Český národní korpus. Možno preto nadobudnúť dojem, že v lexikálnom systéme češtiny má toto slovo azda oveľa periférnejšie postavenie, než aké zaujíma jeho korelát v slovenčine – definitívne riešenie tejto otázky si nepochybne žiada ďalší výskum, ktorý prenechávame českým kolegom.

6. Záver. – Z uvedenej analýzy vyplýva, že substantívum *pirát*² ako označenie výrobku zábavnej pyrotechniky je etymologicky totožné so substantívom *pirát*¹ „morský lupič a i.“, na základe ktorého vzniklo v dôsledku špecifického významového posunu; úvahy o písaní slova *pirát*² s ypsilonom (t. j. v podobe *pyrát*, podľa *pyrotechnika*) preto nie sú opodstatnené. Pokiaľ ide o lexikografické spracovanie príslušných výrazov v Slovníku súčasného slovenského jazyka, riešenie v podobe dvojice homoným *pirát*¹ – *pirát*² považujeme za plne korektné, keďže napriek etymologickej totožnosti obidvoch slov tu zo synchronného hľadiska ide už o sémanticky značne odlišné či vzdialené výrazy, ktorých vzájomná súvislosť nemusí byť dostatočne jasná. V etymologickej perspektíve slovo *pirát*² zároveň názorne ilustruje, aké dôležité je zohľadňovať pri etymologickom výskume fakty kultúrnej histórie, a to aj v prípade relatívne recentnej lexiky.

LITERATÚRA

BLAGOEVA, Diana: Univerbizacijata v naj-novoto slaviansko slovoobrazovane (vărchu material ot bälgarskija, ruskija i češkija ezik). In: Säpostavitelno ezikoznanie, 2003, roč. 28, č. 3, s. 5 – 21.

Český národní korpus. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Dostupné online: <https://www.korpus.cz/> [cit. 29. 2. 2020].

Databáze excerpčného materiálu Neomat (2015). Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. Dostupné online: <http://neologismy.cz/> [cit. 29. 2. 2020].

Duden online. Berlin: Bibliographisches Institut GmbH 2020. Dostupné online: <https://www.duden.de/> [cit. 29. 2. 2020].

DUCHKOVÁ, Silvia: Nové výrazy (2). In: Kultúra slova, 1996, roč. 30, č. 2, s. 118 – 121.

DWDS – Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. Hrsg. von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften. Dostupné online: <https://www.dwds.de> [cit. 29. 2. 2020].

Historický slovník slovenského jazyka. 1 – 7. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008.

China-Böller von WECO. [Dátum poslednej úpravy: 30. 1. 2016.] In: Feuerwerk.net – die Fach-Enzyklopädie von Feuerwerkern und Feuerwerksfans. Dostupné online: http://www.feuerwerk.net/wiki/China-Böller_von_Weco [cit. 29. 2. 2020].

KLUGE, Ferdinand: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Bearb. von E. Seebold. 25., durchgesehene und erweiterte Aufl. Berlin – Boston: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG. LXIX, 1021 s.

KOREŇ, Boris: Na uliciach sa začal už tradičný „predsilvestrovský teror“. In: Sme 29. 12. 1994. Dostupné online: <https://www.sme.sk/c/2139770/na-uliciach-sa-zacal-uz-tradicny-predsilvestrovsky-teror.html> [cit. 29. 2. 2020].

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.

Krátký slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 986 s.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 70/2015 Z. z. o sprístupňovaní pyrotechnických výrobkov na trhu. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-70> [cit. 29. 2. 2020].

Piratenlexikon. Dostupné online: <http://www.powerpiraten.de/piratenlexikon.php> [cit. 29. 2. 2020].

PYROCO – Ohňostroje – Fireworks. Katalog: Petardy. Dostupné online: <http://www.pyroco.com/katalog/petardy/> [cit. 29. 2. 2020].

REJZEK, Jiří: Český etymologický slovník. 3. vyd. (2. přepracované a rozšířené vyd.) Voznice: LEDA 2015. 824 s.

Silvesterknaller/Feuerwerkskörper. Aktuelle Informationen zu Silvesterknallern und Feuerwerkskörpern, Voraussetzungen für Verwendung und Besitz, Beschränkungen der Verwendung von Silvesterknallern und Feuerwerkskörpern. Inhaltlicher Stand: 01.01.2020. Dostupné online: https://www.oesterreich.gv.at/themen/freizeit_und_strassenverkehr/silvesterknaller_feuerwerkskoerper.html [cit. 29. 2. 2020].

Slovenský národný korpus – prim-8.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupné online: <https://korpus.juls.savba.sk> [cit. 29. 2. 2020].

Slovník slovenského jazyka. I – VI. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968.

Slovník súčasného slovenského jazyka. O – Poč. Hlavná red. Alexandra Jarošová (rukopis).

Vyhľadka č. 536/1991 Zb. Slovenského banského úradu o pyrotechnických výrobkoch. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-536/> [cit. 29. 2. 2020].

WECO Feuerwerk. [Dátum poslednej úpravy: 3. 1. 2020.] Dostupné online: https://de.wikipedia.org/wiki/WECO_Feuerwerk [cit. 29. 2. 2020].

Wörterbuchnetz. Trier Center for Digital Humanities, Universität Trier 2011. Dostupné online: <http://www.woerterbuchnetz.de/> [cit. 29. 2. 2020].

ZALIZŇAK, Andrej Anatolievič: Iz zametok o fubitel'skoj lingvistike. Moskva: Izdatel'stvo „Russkij Mir“ – OAO „Moskovskije učebniki“ 2010. 240 s.

O názve Kandia a adjektíve kandijský

IVETA VALENTOVÁ

V obci Voderady v okrese Trnava je ulica, ktorej neúradný, neštandardizovaný názov je *Kandie*. Obecny úrad sa obrátil na Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV s otázkou, či by bolo možné štandardizovať jej názov *Kandijská ulica*.

Toponymum *Kandia* alebo *Kandie* je síce zriedkavé, ale na Slovensku existuje, resp. existovalo niekoľko geografických objektov s týmto názvom. Podľa kartotéky terénnych názvov¹ JÚLŠ SAV bol v Horných Salibách (okr. Galanta) názov poľa *Kandia* a názov údolia, sadov a viníc *Kandia* i *Kandie* je doložený aj v Šenkviaciach (okr. Pezinok). Pravdepodobne rovnomenne chotárne názvy² *Kandie* boli východiskom aj pre názvy častí obcí v Slovenskej Novej Vsi, vo Voderadoch (okr. Trnava) a v Čataji (okr. Senec). Pole *Za Kandiami* v Čataji sa nachádza za časťou obce *Kandie*, kedysi azda išlo o dve časti *Spodné Kandie* alebo *Dolné Kandie* a *Vrchné Kandie* alebo *Horné Kandie*. Uvedené názvy nenájdeme medzi štandardizovanými názvami, a preto je možné, že takto pomenované objekty zanikli spolu so svojimi názvami alebo stále existujú, no ich názvy sa neštandardizovali a fungujú len v neúradnej komunikácii. Pravdepodobne niektoré polia alebo lúky sa prehodnotili na stavebné pozemky, zastavali sa, stali sa súčasťou intravilánov obcí a ich názvy *Kandia* alebo *Kandie* sa používali či používajú ako neúradné názvy častí obcí a vo Voderadoch aj ako zatiaľ neúradný názov ulice. Podľa formy zhodných prívlastkov v názvoch je tvar *Kandie* nominatív plurálu. Treba však pripomenúť, že gramatické číslo v toponymách nie je gramatickou kategóriou v pravom zmysle slova, stalo sa lexikálnou kategóriou, využíva sa ako lexikálny (slovotvorný) prostriedok, môže byť v tom istom mikroareáli diferencujúcim činiteľom, napr. *Dolina – Doliny, Selce* sg. – *Selce* pl. (Majtán, 2016, s. 17). Na druhej strane, plurálovou aj singulárovou formou sa neraz pomenúva ten istý objekt (porov. *Javorina – Javoriny*,

---

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA č. 2/0133/20 *Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe*.

¹ Terénne názvy alebo anojkonymá sú vlastné mená nesídlných zemepisných objektov, napr. vrchov, dolín, pohorí, vodných tokov, polí, lesov, lúk a pod.

² Chotárne názvy sú vlastné mená hospodársky využívaných nesídlných objektov, napr. polí, lesov, lúk, pasienkov a pod.

V *kúte* – *Kúty*), plurálové formy sa používajú ako variantné podoby vedľa singulárových (Blanár, 2005, s. 29).

K názvom *Kandia*, *Kandie* sa viažu rôzne ľudové etymológie. V Šenkviaciach názov údajne vznikol z chorvátskeho slova *kantija* s významom „kanvica“, pretože ide o vlhké pole s miestom, z ktorého vyteká voda ako z kanvy. Mohol by mať súvis s chorvátskou kolonizáciou v 16. storočí na juhu západného Slovenska. V chorvátčine a v srbčine je slovo *kanta* s významom „kanvica“ a deminutívum *kantica* „kanvička“ (Srbochorvátsko-český slovník, s. 249). Substantívum *kanta* je prevzatie z nem. *Kante* s významom „nádoba“ (Striedter-Temps, 1958, s. 140). Slovo *kanta*, *kanda* s významom „plechová nádoba na masť, vodu, mlieko a pod., kanva“ sa používa aj v novohradských, gemerských a vo východoslovenských nárečiach (Slovník slovenského jazyka I, 1959, s. 744).

Obyvatelia obce Voderady zase hľadajú pôvod názvu v maďarskom slove *kender* s významom „konopa“, ktoré sa údajne adaptovalo do slovenčiny ako *kandie*. Motiváciou bolo jej pestovanie na tomto mieste. V Slovníku slovenských nárečí (SSN I, s. 764) sa však uvádzajú len východoslovenské slová *kenderica* s významami „kukurica“, „klasy a zrno kukurice“ a *kenderičianka* „steblá a vlasy kukurice“, príp. *kenderičník* „pečené jedlo zo zomletej kukurice“.

F. Š. Kott v Česko-nemeckom slovníku (1890, s. 560) zaznamenal samotu *Kandia* pri Plaňanoch a rovnomennú osadu pri Brne a pri Plaňanoch (pri Plaňanoch aj mlyn *Kandije* = *Kandia*) a frazeologické spojenie *býti v Kandii* s významom „v kaši, v nesnázi“. Neďaleko Olomouca tiež bola pôvodne samostatná osada *Kandia*, ktorá je dnes miestnou časťou obce Laškov. L. Hosák a R. Šrámek (1970, s. 380) uviedli, že názov osady *Gandia*, *Kandia* je doložený z r. 1872 a vznikol podľa pôvodného chotárneho názvu *Gandia*, na ktorý existuje doklad už z r. 1720. Rovnaký názov mal aj hostinec v Brne-Lišni, ktorý sa podľa H. Sáňku (1960, s. 33) vykladá prenesením názvu ostrova *Kandie* (Kréta) pomenovaného podľa bielych kriedových skál. V dôsledku povstania Turkov na ostrove koncom 19. storočia sa jeho názov dostal do povedomia Európanov. Táto udalosť sa síce mohla stať motiváciou pomenovania hostinca, ale nie vzniku chotárneho názvu, ktorý podľa dokladu existoval ešte skôr. L. Hosák a R. Šrámek (1970, s. 380) sa preto domnievali, že muselo ísť o staršiu udalosť, ktorá sa stala na tomto gréckom ostrove a mala ohlas na českom a iste aj našom území, a to dobytie ostrova Turkami v r. 1689 (v tom čase

patril Benátčanom). V Malej slovenskej encyklopédii Beliana (1993, s. 366) sa uvádza, že ostrov bol dobytý Osmanskou ríšou v r. 1669, čo však neohrozuje domnienku autorov, skôr ju ešte viac podporuje.

Obidve historické udalosti, ktoré sa stali na Kréte, mohli prispieť k širšiemu povedomiu o ostrove, a tým aj o jeho vtedajšom názve v našich krajinách, ale ako také sa pravdepodobne nestali motiváciou vzniku chotárnych názvov na českom či slovenskom území. Exonymá vzdialených miest a krajín v niekoľkých prípadoch boli motivantmi chotárnych názvov. Napríklad v Trenči (okr. Lučenec) je chotárny názov *Afrika*, v Kalinkove (okr. Senec) pole *Albánia*, v Šumiaci (okr. Brezno), v Spišskej Belej (okr. Kežmarok) a v Lužiankach (okr. Nitra) sú chotárne názvy *Argentína*. Celkovo je doložených 11 názvov *Amerika* a v Liptovskom Mikuláši aj názov *Americké pole*. V prenesenom, metaforickom význame sa tak zvykli pomenovať objekty, ktoré boli suché, neúrodné, v prípade názvu *Amerika* išlo, naopak, o polia s úrodnou pôdou alebo mohlo ísť o veľké objekty. Mohli tak pomenovať aj lokality, ktoré sa nachádzali vo vzdialenejšej časti chotára. Názvy *Amerika* a *Argentína* mohli mať aj inú motiváciu: takto pomenované objekty patrili niekomu, kto sa vrátil z Ameriky (americkému Slovákovi) alebo z Argentíny, príp. sa kúpili za peniaze, ktoré rodinní príslušníci zarobili v týchto štátoch a poslali domov (porov. Valentová, 2018, s. 149, 170). Zväčša ide o neštandardizované názvy. Z uvedených terénnych názvov sú štandardizované len tri chotárne názvy *Amerika* (v Dolnej Strede a v Šintave v okr. Galanta a v Šali). Ostatné buď zanikli, alebo sa používajú len ako živé, neúradné názvy.

Kréta, grécky *Kríti* (graficky *Κρήτη* – výslovnosť v klasickej gréčtine je [krété, krití], s uvedením prízvuku [krítí] je súčasné grécke znenie), latinsky *Creta* alebo *Candia*, je najväčší grécky ostrov v Stredozemnom mori. V češtine názov *Kandia* alebo *Kandie* pre ostrov *Candia* aj s derivátmi (obyvateľskými menami) *Kandián* „z toho ostrova rodilý“, *kandiánka* „žena“ uviedol J. Jungmann v *Slownjku česko-německom* (1839, s. 22). Podľa I. Lutterera, L. Kropáčka a V. Huňáčka (1976, s. 144 – 145) je názov *Kréta* predgréckeho pôvodu a základ má v mene kmeňa Kreténov, ktorí sa spomínajú už v Biblii v Starom zákone, pričom jeho etymológia nie je jasná. Autori upozorňujú, že názov ostrova nevznikol z latinského slova *creta* s významom „krieda“, ako sa niektorí domnievajú, ale súvislosť je opačná, pomenovanie materiálu na písanie sa odvo-

dzuje z názvu ostrova.³ E. Králik (2015, s. 301) uviedol pôvod apelatíva *krieda* z ľud. lat. *crēda* s významom „biela hlina“, ktoré je nejasného pôvodu, ale predpokladá, že môže ísť o skrátenie spojenia *terra crēta* „preosiata hlina“.

Podľa *Enciclopedia Italiana* (Caraci – Cessi, heslo *Candia*⁴) je *Candia* pôvodom taliansky názov pre prístav Hérakleion na Kréte (dnes *Iraklio*), ktorý sa počas benátskej nadvlády nad Krétou začal používať aj ako označenie celého ostrova. Historický názov *Kandia* pre provinčné mesto a prístav *Irákleio* na ostrove Kréta sa uvádza aj v Malej slovenskej encyklopédii Beliana (1993, s. 279). Etymológia talianskeho názvu *Candia* nie je jednoznačná, v talianskej Wikipedii⁵ sa uvádza, že tento názov vznikol asi z arabského slova s významom „(vodná) priekopa“, podľa iného výkladu od lat. *candidus*, tal. *candido* „biely, belostný“, údajne podľa farby kamenia či skália, z ktorého sa stavali mestské budovy.⁶

Ak by sme prijali vysvetlenie, že české, ale aj slovenské toponymá *Kandia*, *Kandie* vznikli z historického názvu *Kandia* pre grécky ostrov Kréta, pričom sa takto mohli metaforicky pomenovať objekty s neúrodnou či suchou pôdou alebo nachádzajúce sa vo vzdialenej časti chotára, a ak sú tieto názvy zaužívané, mohli by sa v uvedenej podobe štandardizovať. Otázne však ostáva, či adjektívum *kandijský* (*Kandijská ulica*) možno pokladať za správne utvorené, resp. spisovné.

J. Horecký (1959, s. 155; 1971, s. 176) k tvorbe prídavných mien príponou *-ský/-ký* uviedol, že ak je slovotvorný základ zakončený na samohlásku, táto samohláska odpadá: *dáma* – *dámsky*, *mesto* – *mestský*, *Hybe* – *hybský*, pričom odpadá aj zakončenie *-ia* (*Arkádia* – *arkádsky*), *-ea* (*Judea* – *judský*), *-ka* (*Báčka* – *báčsky*, *uršulinka* – *uršulínsky*), *-ec* (*Lučenec* – *lučenský*), *-sko* (*Bengálsko* – *bengálsky*), *-ie* (*obrodzenie* – *obrodenský*), *-ok* (*Ružomberok* – *ružomberský*, *paholok* – *paholský*). Odvodzovanie príponou *-ský/-ký* s pridaním spoluhlásky *j* však nespomína. Zoznam zemepisných názvov a pri väčšine z nich aj od nich odvodené obyvateľské mená a adjektíva obsahuje 6. zväzok Slovníka slovenského jazyka (1968), ktorý však už nie je kodifikačnou príručkou.

³ Okrem toho autori zdôrazňujú, že aj etymológia slova *kretén* s významom „idiot“ je iného pôvodu.

⁴ Dostupné na: http://www.treccani.it/enciclopedia/candia_%28Enciclopedia-Italiana%29/ [cit. 31. 1. 2020].

⁵ Dostupné na <https://it.wikipedia.org/wiki/Candia> [cit. 31. 1. 2020].

⁶ Za pomoc pri výklade etymológie názvu ďakujem E. Králikovi.

Na s. 307 – 310 síce možno nájsť podrobnejšie informácie pre používateľov o tvorení týchto derivátov, ale pri tvorení prídavných mien príponou *-ský/-ský* sa zmienka o pridanej spoluhláske *j* nenachádza. Aktuálnejší zoznam poskytuje publikácia I. Ripku Zemepisné názvy, obyvateľské mená (2008). Autor uviedol (s. 10), že k nesklonným názvom sa prípony *-čan* a *-ský* pripájajú aglutinačným spôsobom (*Nauru – Nauručan – Nauruský*); niekedy sa rozširujú o spoluhlásku *j* (*Mali – Malijčan – Malijský*). Bližšie tento spôsob tvorenia adjektív neanalyzoval, ale v slovníkovej časti možno nájsť viacero príkladov na adjektíva utvorené z toponým končiacich sa na samohlásku, a to nielen nesklonných, ktoré sú rozšírené o spoluhlásku *j*, napr. *Alanya* (mesto v Turecku) – *alanyjský*, *Alexandria – alexandrijský*, *Antalya* (mesto v Turecku) – *antalyjský*, *Eurázia – eurázijský*, *Galícia – galícijský*, *Chania* (mesto na Kréte) – *chanijský*, *Istria – istrijský*, *Kalábria* (územie v Taliansku) – *kalábrijský*, *Malá Ázia – maloázijský*, *Nová Guinea – novoguinejský*, *Ontáριο* (provincia v Kanade) – *ontárijský*, *Palencia* (provincia a mesto v Španielsku) – *palencijský*, *Urmia* (mesto v Iráne) – *urmijský* (*Urmijské jazero*), *Valencia* (autonómna oblasť i mesto v Španielsku) – *valencijský*, *Victoria* [vik-] (mesto v Hongkongu) – *victorijský*, *Zaria* (mesto v Nigérii) – *zarijský*. Ak je spoluhláska *j* súčasťou slovného základu východiskového názvu, resp. sa vyslovuje ako *j*, je pochopiteľné, že sa nachádza aj v odvodenom adjektíve, napr. *Murcia* [-sja] (autonómna oblasť i mesto v Španielsku) – *murcijský*, *Omija – omijský*, *Pyreneje – pyrenejský*. Na druhej strane sa uvádzajú adjektíva od cudzích zemepisných názvov, ktoré sa tiež skloňujú, ale nie sú rozšírené o spoluhlásku *j*, napr. *Andalúzia* (autonómna oblasť v Španielsku) – *andalúzsky*, *Amudaria* (rieka v Ázii) – *amudarský*, *Austrália – austrálsky*, *Astúria – astúrsky*, *Filadelfia – filadelfský*, *Kastília* (autonómna oblasť v Španielsku) – *kastílsky*, *Medžugorie* (pútnické miesto v Chorvátsku) – *medžugorský*, *Melanézia* (ostrovy v Oceánii) – *melanézsky*, *Perugia* [-dža] (mesto v Taliansku) – *perudžský*, *Zamora* (provincia i mesto v Španielsku) – *zamorský*, *Záporožie* (mesto na Ukrajine) – *záporožský*. Niektoré nesklonné názvy zakončené na samohlásku tiež nemajú vloženú spoluhlásku *j*, napr. *Oulu* (mesto vo Fínsku) – *ouluský*, *Vataa* (mesto vo Fínsku) – *vataaský*.

Určité vybrané exonymá zakončené na samohlásku (prevažne názvy štátov a miest) aj s príslušnými adjektívami rozšírenými o spoluhlásku *j* sú súčasťou Pravidiel slovenského pravopisu (2013), napr. *Apia* (mesto) – *apij-*

ský, *Ázia* – *ázijský*, *Bolívia* – *bolívijský*, *Libéria* (štát v západnej Afrike) – *libérijský*, *Kolumbia* – *kolumbijský*. Pri niektorých názvoch, napr. *Anatólia* (polostrov a názov ázijskej časti Turecka), *Núbia* (historické územie v južnom Egypte a v severnom Sudáne), sa v kodifikačných príručkách a slovníkoch adjektíva neuvádzajú. Podrobnejšie vysvetlenie, kedy sa pri tvorení prídavných mien od cudzích geografických názvov prípona *-ský* rozširuje o spoluhlásku *j*, však používateľia nenájdu.

Podrobnú analýzu derivátov od cudzích zemepisných názvov urobil L. Dvonč (1975): „Od cudzích zemepisných názvov, ktorých tvarotvorný základ sa končí na samohlásku (*Bilba-o*, *Kóre-a*, *Ázia-a*, *Go-a*, *Managu-a*), sa obyv. mená a príd. mená pravidelne tvoria od tvarotvorného základu rozšíreného o spoluhlásku *j*: *Bilbaj-* (*bilbaj-*), *Kórej-* (*kórej-*), *Ázij-* (*ázij-*), *Samoj-* (*samoj-*), *Managuj-* (*managuj-*). Pri štvorslabičných a päťslabičných názvoch na *-ia*, *-io*, *-iu*, *-ium*, *-ion*, *-ius* a pod. býva dvojaké tvorenie: slovotvorný základ sa končí na *-j-* alebo vzniká vynechaním koncového *-i-* z tvaroslovného základu: *Kolumbia* – *Kolumbijčan*, *Astúria* – *Astúřčan*“ (s. 105). Uviedol pritom, že pri týchto názvoch sa nedá presne určiť, v ktorých prípadoch vzniká slovotvorný základ rozšírením tvarotvorného základu o *-j-* a v ktorých prípadoch vynechaním koncového *-i-* z tvarotvorného základu (tamže, s. 102).⁷ L. Dvonč chápe spoluhlásku *j* ako súčasť tvarotvorného základu, z výkladu I. Ripku by mohlo vyplynúť, že skôr ide o rozšírenie prípon *-čan* a *-ský*.

Najnovšie tento spôsob tvorenia derivátov podrobne charakterizoval M. Ološtiak (2018, s. 143, 146), pričom hovorí o interfixe *j* a o prípone *-jský*, resp. o podtype: toponymický slovotvorný základ + *-jský/-jsky*. Uviedol, že touto príponou sa tvoria adjektíva z toponým zakončených na samohlásky *i*, *í* (v písanej podobe *ee*, *i*, *í*, *y*), pred ktorými sa nachádzajú spoluhláskové skupiny; na samohlásky *e*, *é*, *i*, *í* (v písanej podobe *é*, *ee*, *ey*, *i*, *í*, *y*); na samohlásky *a*, *o*, *u* stojace na konci tvarotvorného základu sklonných toponým. Takýto postup navrhuje uplatniť pri tvorení od všetkých názvov, pri ktorých sa koncový vokál v derivácii ponecháva. Ako dôvod, prečo kompo-

⁷ V českej jazykovede podrobne analyzoval tvorenie prídavných mien na *-ský* zo zemepisných názvov V. Šmilauer (1956) a charakterizoval aj prípady s rozšírením o spoluhlásku *j*. Podľa neho sa pri podstatných menách zakončených na dve samohlásky (za nimi môže ísť v gréckych a latinských slovách *-s*, *-n*, *-m*) tvorí základný kmeň prídavného mena tak, že sa druhá samohláska odsunie, ale kmeň sa rozšíri o spoluhlásku *j*. Ďalej podotkol, že tento spôsob vznikol v klasických jazykoch predovšetkým vplyvom gréckej prípony *-ios* (*Keós* – adj. *Keios*) a rozšíril sa i na názvy iného pôvodu.

ment *j* pokladá za súčasť slovotvorného formantu (nie súčasť tvarotvorného základu), uviedol, že takto sa zachováva súvzťažnosť medzi tvarotvorným základom motivujúceho propria a slovotvorným základom derivátu, component *j* chápe ako segment, ktorý má motivovať v porovnaní s motivantom navyše (tamže, pozn. na s. 141).

Podľa záverov L. Dvonča i M. Ološtiaka je adjektívum *kandijský* od názvov *Kandia*, *Kandie* utvorené správne, a preto môžeme odporučiť štandardizovať aj názov *Kandijská ulica* vo Voderadoch, hoci predpokladáme, že jednoslovný názov *Kandie*, či už pre ulicu, alebo celú miestnu časť bude v živom, neúradnom úze fungovať aj naďalej.

V kompetencii Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky⁸ je síce štandardizácia exonym, ale nezaobera sa obyvateľskými menami ani prídavnými menami. Používateľ jazyka nemá možnosť si overiť ich správnosť, ak sa tvoria od takých názvov, ktoré sa nenachádzajú v kodifikačných príručkách a slovníkoch. Samozrejme, nie je možné do týchto publikácií zaradiť všetky geografické názvy a ich deriváty a už vôbec nie zriedkavé historické exonymá a od nich odvodené obyvateľské mená a adjektíva, ale bolo by vhodné bežným používateľom jazyka poskytnúť návod na ich utváranie. Od nežnej revolúcie čoraz väčšími vzrastá záujem Slovákov o cestovanie a poznávanie nových krajín, pribúdajú nové informácie o menej známych sídelných či nesídelných objektoch a ich súčasných alebo historických názvoch, a tým aj potreba určitým spôsobom ich adaptovať do slovenčiny a utvárať z nich odvodeniny. Napríklad v dôsledku zvýšeného záujmu o dovolenkové destinácie v Turecku dnes v povedomí používateľov jazyka oveľa výraznejšie rezonuje napríklad už spomínaný názov *Anatólia*.

LITERATÚRA

BLANÁR, Vincent: Morfologické kategórie vlastných mien. In: Jazykové kategórie v teórii a praxi. Bratislava: Univerzita Komenského 2005, s. 21 – 52.

CARACI, Giuseppe – CESSI, Roberto: Enciclopedia Italiana. Dostupné na <http://www.treccani.it/enciclopedia/> [cit. 31. 1. 2020].

DVONČ, Ladislav: O derivátoch niektorých cudzích zemepisných názvov. In: Slovenská reč, 1975, roč. 40, č. 2, s. 97 – 105.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. 1. A – L. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1970. 576 s.

⁸ Bližšie k štandardizačným autoritám pozri napr. Valentová, 2017.

HORECKÝ, Ján: Slovotvorná sústava slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 218 s.
HORECKÝ, Ján: Slovenská lexikológia. I. Tvorenie slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 256 s.

JUNGMANN, Josef: Slownjk česko-německý. II. díl. Praha, W kněžecj arcibiskupské knihtiskárně 1839. 1032 s.

Kartotéka slovenských terénnych názvov Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave.

KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

KOTT, František Štěpán: Česko-německý slovník. Díl šestý. Praha: Knihotiskárny Josefa Koláře 1878. 1220 s.

Lexika slovenských terénnych názvov [online]. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2018. Dostupný na <https://lstn.juls.savba.sk> [cit. 31. 1. 2020].

LUTTERER, Ivan – KROPÁČEK, Luboš – HUŇÁČEK, Václav: Původ zeměpisných jmen. Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa. Praha: Mladá fronta 1976. 304 s.

Malá slovenská encyklopédia Beliana. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV 1993. 822 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. 4., nezmenené vyd. Bratislava: Veda 2013. 590 s. ISBN 978-80-224-1331-2.

OLOŠTIAK, Martin: Onymická a deonymická nominácia. Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove 2018. 202 s. ISBN 978-80-555-2119-0.

RIPKA, Ivor: Zemepisné názvy, obyvateľské mená. Český Těšín: Ottovo nakladatelství 2008. 144 s. ISBN 978-80-7360-630-5.

SÁŇKA, Hugo: Pomístní názvy brněnského okolí. Rozpravy Československé akademie věd. Roč. 70. Seš. 16. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1960. 106 s. + 1 mapa.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník slovenského jazyka VI. Doplnky – dodatky. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1968. 336 s.

Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Ved. red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

Srbochorvátsko-český slovník. Red. J. Kurz – J. Petr. Praha: Academia 1982. 988 s.

ŠMILAUER, Vladimír: Tvoření jmen na -ský ze jmen zeměpisných (Z Názvoslovné komise kartografické). In: Naše řeč, 1956, roč. 39, č. 187 – 214. Dostupné na <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4497> [cit. 31. 1. 2020].

STRIEDTER-TEMPS, Hildegard: Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1958. XIII, 225 s.

VALENTOVÁ, Iveta: Obec *Oslany* a katastrálne územie *Oslany* alebo štandardizácia verzus štandardizácia (1. časť). In: Slovenská reč, 2017, roč. 82, č. 2, s. 139 – 158. Dostupné na <http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/2017/2/sr17-2.pdf> [cit. 31. 1. 2020].

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov. (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Slovak Academic Press 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Nové a revidované slovenské mená dovážaných, zavlečených, pestovaných a ďalších na Slovensku známych cudzokrajných cievnatých rastlín. 1. Rody začínajúce sa písmenom A – D

JÁN KLIMENT – MICHAL HRABOVSKÝ – DANA GURIČANOVÁ

V článku nadväzujeme na sériu príspevkov venovaných slovenskému menosloviu tropických a subtropických rastlín, publikovaných na stránkach Kultúry slova v uplynulom roku (Hrabovský a kol., 2019a – d). Naším cieľom je postupne uverejniť nové, prípadne revidované slovenské mená rodov cudzokrajných rastlín, s ktorými sa na Slovensku možno stretnúť v parkoch, arborétach, botanických záhradách, alejach, záhradníctvach, v záhradkách a alpíniách, akváriách, záhradných jazierkach, ale aj v ponukových katalógoch záhradníckych a sadovníckych firiem, v obrázkových a fotografických atlasoch rastlín, prírodovedne zameraných cestopisoch, stredoškolských a vysokoškolských učebniciach a pod. Podobne ako predošlou, aj touto sériou chceme prispieť k doplneniu a revízii už existujúcej slovenskej botanickej nomenklatúry cudzokrajných cievnatých rastlín a postupne tak zaplňať medzery v tejto oblasti, priamo úmerné zväčšujúcej sa ponuke rastlín na našom trhu, pribúdajúcim novým poznatkom aj narastajúcemu počtu nových knižných titulov. Zároveň chceme ponúknuť záhradníkom, sadovníkom a ďalším záujemcom vrátane prekladateľov populárno-vedeckých publikácií odbornú botanickú nomenklatúru namiesto živelne vznikajúcich, nie vždy správnych mien preberaných z internetu, ponukových katalógov a pod.

Pri tvorbe mien sme kládli dôraz na to, aby navrhované mená vyhovovali základným menotvorným zásadám, ktorými sú zrozumiteľnosť, jednoznačnosť, výstižnosť, vecná a jazykovú správnosť a ľubozvučnosť (porov. Bayer a kol., 2017), a aby boli v súlade s aktuálnymi menotvornými

pravidlami (Kliment a kol., 2017). Slovenské mená okrasných a úžitkových rastlín sme tvorili prednostne úpravou, resp. prekladom ich vedeckého rodového mena (Kliment a kol., 2017, pravidlo 10). K poslovenčeniu vedeckého mena, príp. k jeho ponechaniu v pôvodnom tvare sme pristúpili najmä v prípade foneticky jednoduchých mien (napr. *Alonsoa* – alonsoa, *Amsinckia* – amsinkia, *Anopterus* – anopterus, *Freesia* – frézia). Poslovenčené vedecké mená (napr. *Berberocactus* – berberokaktus) sme vzhľadom na doterajšiu tradíciu ponechali aj v slovenskom menosloví kaktusov (porov. Lux – Staník, 1992). Predovšetkým zložité alebo ťažko vysloviteľné či prepísateľné mená sme nahradili vhodným slovenským menom utvoreným podľa význačného znaku či vlastnosti rastliny, podľa jej podobnosti s iným organizmom, prípadne podľa jej úžitkových vlastností. Pri tvorbe mien sme sa inšpirovali aj už existujúcimi národnými menami cievnatých rastlín v príbuzných slovanských jazykoch, najmä v českom menosloví. Viaceré mená sme prevzali a poslovenčili aj z neslovanských jazykov (z angličtiny, zo španielčiny a pod.). Pri niektorých blízko príbuzných rodoch sme použili spoločné slovenské meno (Kliment a kol., 2017, pravidlo 6).

Ako východiskovú publikáciu sme zvolili Slovenské botanické názvoslovie (Červenka a kol., 1986), kde bol publikovaný dovtedy najväčší počet mien cudzokrajných cievnatých rastlín (papraďorastov a kvitnúcich rastlín). Doteraz sa v tomto smere používa ako základná nomenklatorická príručka. Akceptovali sme všetky tam uvedené mená, ktoré nie sú v rozpore s menotvornými pravidlami, aj mená schválené nomenklatorickou komisiou a postupne uverejňované na stránkach Kultúry slova (Hrabovský a kol., 2019a – d; Kliment a kol., 2019), príp. Bulletinu Slovenskej botanickej spoločnosti (Hrabovský a kol., 2019e). Kritickej revízií sme podrobili všetky ďalšie slovenské mená zaznamenané v dostupnej populárno-vedeckej literatúre. Do výberu sme v záujme úplnosti zaradili slovenské mená schválené komisiou pre potreby Európskej komisie a ďalších inštitúcií, ako aj mená schválené v spolupráci s vydavateľstvom Ikar do prekladových publikácií (Anonymus, 2017; Ringlandová, 2018; Simmondsová a kol., 2018; Rittershausenová, 2019). Výber sme doplnili o mená navrhnuté predošlou nomenklatorickou komisiou pod vedením Dr. Červenku, excerpované z rukopisnej databázy uloženej na Katedre botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Novonavrhované slovenské mená z odbornej stránky skontrolovala Nomenklatorická komisia Slovenskej botanickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, sekcia pre cudzokrajné cievnaté rastliny, a odobrili ich sekcie pre domáce cievnaté rastliny, machorasty, huby, lichenizované huby, riasy a sinice, za čo im patrí naše poďakovanie.

V zozname uvádzame na prvom mieste platné vedecké meno daného rodu (kurzívou) spolu s autorskou citáciou, t. j. medzinárodnou skratkou autora, ktorý meno navrhol. Skratka nom. cons. (*nomen conservandum*) označuje mladšie homonymum, ktoré bolo z rôznych príčin povýšené nad staršie meno. Po vedeckom mene nasleduje slovenské meno schválené komisiou. Pri revidovaných slovenských menách uvádzame v zátvorkách (po skratke syn.) aj ich starší, doteraz používaný ekvivalent, napr. *Chaetolepis* – štetinkovec (syn. chétolepis). Hoci slovenské menoslovie je do istej miery nezávislé od vedeckej nomenklatúry (porov. Kliment a kol., 2017, zásada 3), rešpektovali sme aj aktuálne taxonomické poznatky, napr. preradenie rodu alebo jeho časti do iného rodu. Ak bol niektorý rod včlenený do iného, uvádzame pri ňom odkaz na daný rod, napr. *Arecastrum* (syn. pre *Syagrus*) – kokosovec; *Belamcanda* (syn. pre *Iris*) – kosatec. Pri bežne známých okrasných rastlinách sme však využili (zvyčajne až na druhovej úrovni) možnosť ponechania tzv. alternatívneho mena (t. j. rovnocenného zástupného mena, bližšie Kliment a kol., 2017, pravidlo 15), napr. *Iris domestica* (syn. *Belamcanda chinensis*) – kosatec čínsky (alt. leopardovka čínska).

A

Abrophyllum Hook. fil. ex Benth. – pôvabník

Acaena Mutis ex L. – acéna

Acanthocalyx (DC.) Tiegh. – ostňohlávk

Acantholimon Boiss., nom. cons. – ostňolist (syn. akantolimon, akantolimonka, ostnolist)

Acanthostachys Link, Klotzsch et Otto – ostňoklas

Acharagma (N. P. Taylor) Glass – acharagma

Acharia Thunb. – achária

Achatocarpus Triana – achátovník

Aciachne Benth. – vankúšovka (syn. aciachne)

Acicarpha Juss. – acikarfa

Acineta Lindl. – acineta

Aciphylia J. R. Forst. et G. Forst. – trávolistok

Acis Salisb. – bleduľka

Acmopyle Pilg. – akmopyla

Acrymia Prain – akrýmia

Actinostrobos Miq. – borovník

Actinotus Labill. – lúčovec

Adenocalymma Mart. ex Meisn. – trubačka (syn. adenokalyma)

Adinauclea Ridsdale – adina

- Aerangis* Rehb. fil. – ostrohárka
Aeranthus Lindl. – erant
Aethephyllum N. E. Br. – poludňovkovec
Aethionema R. Br. – sivonka (syn. sivuľka)
Aextoxicon Ruiz et Pav. – kozomor (syn. kozotrav)
Afrobrunnichia Hutch. et Dalziel – afro-brunichia
Afrocarpus (Buch.-Ham. et N. E. Gray) C. N. Page – afrokarpus
Aganisia Lindl. – aganisia
Agapetes D. Don ex G. Don – agapet
Agathosma Willd., nom. cons. – buko
Ajania Poljakov – ajánia (syn. ajania)
Akania Hook. fil. – akánia
Alonsoa Ruiz et Pav. – alonsoa
Aloygyne Alef. – ibiška (syn. ibištek)
Alseuosmia A. Cunn. – toropapa
Alsomitra L. – lietavka
Alsophila R. Br. – alzofila
Alvaradoa Liebm. – alvaradoa
Alzatea Ruiz et Pav. – alzatea
Amborella Baill. – amborela
Amoreuxia Moc. et Sessé ex DC. – amoruxia
Amphicarpaea Elliott ex Nutt. – sójovka
Amphilophium Kunth – trúbkovka (syn. amfilofium)
Amsinckia Lehm., nom. cons. – amsinkia
Amsonia Walter – amsónia
Anabasis L. – anabázia (syn. anabazis)
Anacampseros L., nom. cons. – rozchodnička
Anarrhinum Desf. – gágorovec
Anastatica L. – chúlivka
Androcymbium Willd. – jesienka
Andryala L. – andryala
Anemarrhena Bunge – anemarána
Anemia Sw. – tykadlovka
Anemonopsis Siebold et Zucc. – veternicovka
Angraecum Bory – angrek
Anguloa Ruiz et Pav. – anguloa
Anigozanthos Labill. – kengurovec
Anisodonteia C. Presl – slezuľa (syn. anizodonteia)
Anomatheca Ker. Gawl. – fréziovka
Anopterus Labill. – anopterus
Ansellia Lindl. – ansélia
Anubias Schott – anubias
Aotus Sm. – aotus
Aphanopetalum Endl. – plamienkovec
Apios Fabr., nom. cons. – hľuzniak (syn. apios)
Apodanthes Poit. – podkôrovník
Apollonias Nees – barbusana
Apostasia Blume – apostázia
Arachnioides Blume – pavúčnica
Aralidium Miq. – aralník
Arceuthobium M. Bieb., nom. cons. – imeľovka (syn. imelo)
Archanthemis Lo Presti et Oberpr. – ruman
Arctanthemum (Tzvelev) Tzvelev – chryzantéma
Arecastrum (Drude) Becc. – syn. pre *Syagrus* Mart. – kokosovec
Argophyllum J. R. Forst. et G. Forst. – striebrolist
Argyranthemum Sch. Bip. – chryzantémovka
Argyrocytisus (Maire) Frodin et Heywood ex Raynaud – striebroprútnatec
Argyroderma N. E. Br. – striebrovka (syn. striebrovec)
Argyroxiphium DC. – strieborniak
Ariocarpus Scheidw. – ariokarpus
Arisarum Mill. – kutňovec (syn. arisarum)
Aristotelia L'Hér., nom. cons. – aristotélia

Armatocereus Backeb. – armatocereus
Arrojadoa Britton et Rose – arožádoa
Arthrocnemum Moq. – slanomil
Arthropodium R. Br. – článkovec
Arthrostemma Pav. ex D. Don – artrostéma
Asimina Adans. – asimina
Astelia Banks et Sol. ex R. Br. – astélia
Athamanta L. – atamanta
Atherosperma Labill. – ostiplod
Athroisma DC. – atroizma
Atraphaxis L. – púšťomil
Aulonemia Goudot – aulonémia
Austrobaileya C. T. White – škvornovník (syn. austrobejlía)
Austrocedrus Florin et Boutjele – cédrovec
Austrocyllindropuntia Backeb. – opunciovec
Avonia (E. Mey. ex Fenzl) G. D. Rowley – avónia
Axinandra Thwaites – axinandra
Aylostera Speg. – ajlostera
Aztekium Boed. – aztékium

B

Bahia Lag. – bahia
Balanophora J. R. Forst. et G. Forst. – žaluďovec
Balanops Baill. – žaluďovník
Balbisia Cav. – balbícia
Balmea Martinez – balmea
Barbeuia Thouars – barboja
Barbeya Schweinf. ex Penzig – barbeja
Barkeria Knowles et Westc. – barkéria
Barnadesia Mutis ex L. fil. – barnadesia
Bdallophytum Eichler – krtkovec
Bejaria Mutis – bechária
Belamcanda Adans., nom. cons. – syn. pre *Iris* L. – kosatec (alt. leopardovka, syn. an-gínovník)

Berberidopsis Hook. fil. – dráčovec
Bergeranthus Schwantes – bergerant
Bergerocactus Britton et Rose – bergero-kaktus
Berlandiera DC. – zelenoočka (syn. berlandiera)
Berzelia Brongn. – berzélia
Besleria L. – besléria
Biarum Schott, nom. cons. – áronček (syn. dvojáron)
Biebersteinia Stephan – mámvka (syn. bíberštajnia)
Bijlia N. E. Br. – poludnička
Billardiera Sm. – bilardiéra
Bituminaria Heist. ex Fabr. – ďatelinovník
Blakea P. Browne – krásnoustka
Blandfordia Sm., nom. cons. – blandfordia
Bletilla Rchb. fil., nom. Cons. – bletila
Blyxa Noronha ex Touars – blyxa
Bolax Comm. ex Juss. – bolax
Bolbitis Schott – vodárka
Boltonia L'Hér. – boltónia
Boophone Herb. – býkomor
Boquila Decne. – révovec
Borya Labill. – boria
Bowiea Harv. ex Hook. fil., nom. cons. – cibuločka (syn. Buvíea)
Boykinia Nutt., nom. Cons. – bojkínia
Brachysola Rye – náprstníkovec
Brasilicactus Backeb., nom. cons. – brazíliokaktus
Brasiliopuntia (K. Schum.) A. Berger – opuncia (syn. brazílka)
Brassia R. Br. – brasia
Bretschneidera Hemsl. – zimovník
Brighamia A. Gray – brigamia
Brillantaisia B. Beauv. – brilantézia
Brocchinia Schult. fil. ex Schult. et Schult. fil. – brokínia
Brodiaea Sm., nom. cons. – brodiea

Browallia L. – brovália (syn. brovalia)
Browningia Britton et Rose – brovningia
Brownlowia Roxb. – dungun
Brunia Lam. – brunia
Brunonia Sm. ex R. Br. – brunónia
Brunsvigia Heist. – lustrovka
Bryophyllum Salisb. – kalanchoa (alt. pú-
 čikovec)
Buckleya Torr. – bakleja
Bulbocodium L. – syn. pre *Colchicum* L.
 p. p. – jesienka
Bulbophyllum Thouars – hl'uzovník
Bulbostylis Kunth – chocholúšik (syn. bul-
 bostyl)
Bunchosia Rich. ex Kunth – bunchózia
Burmannia L. – burmania
Byblis Salisb. – dúhovka

C

Cacosmia Kunth – smrad'ušik
Calamovilfa (A. Gray) Hack. ex Scribn. et
 Southw. – smlzník
Calatola Standl. – kalatola
Calea L. – kalea
Caleana R. Br. – kačičkovec
Calectasia R. Br. – kalektázia
Calibanus Rose – kaliban
Calibrachoa Cerv. – petúniiovka (syn. ka-
 líbrachoa)
Calocephalus R. Br. – krásnohlávk
Calochortus Pursh – krásnokvet (syn. pek-
 nosemenec)
Caloncoba Gilg. – kalonkoba
Calophaca DC. – krásnostruk
Calothamnus Labill. – krásnoker
Calycadnia DC. – smolka
Calycera Cav. – kalycera
Calycocarpum Nuttall ex Spach – čiaško-
 plod
Calymanthium F. Ritter – kalymant

Campylotropis Bunge – vikovec
Campynema Labill. – kampynéma
Canistrum E. Morren – košíček
Cansjera Juss., nom. Cons. – kansjera
Cardiocrinum (Endl.) Lindl. – ľaliovec
Cardiopteris Wall. ex Royle – kridlač
Carlemannia Benth. – karlemania
Carmichaelia R. Br. – metlár
Carpodetus J. R. Forst. et G. Forst. – kar-
 podet
Carruanthus (Schwantes) Schwantes – ka-
 ruant
Cassiope D. Don – kasiopa (syn. kasiope)
Castilleja Mutis ex L. fil. – kastileja
Catamixis T. Thomson – katamixa
Catapodium Link – tvrdočka
Catasetum Rich. ex Kunth – kataset
Caulophyllum Michx. – kaulofylum
Cavea W. W. Sm. et J. Small – kavea
Cavendishia Lindl. – kavendišia
Celiantha Maguire – celianta (syn. célianta)
Celtica F. M. Vazques et Barkworth – ka-
 vyľ
Centaurodendron Johow – nevädzovník
Centradenia G. Don – centradénia
Centropogon C. Presl – štetček (syn. cen-
 tropogón)
Cephalanthus L. – hlávkokvet (syn. hla-
 voš)
Cephalocereus Pfeiff. – hlavovec (syn. ce-
 falocereus)
Cephalophyllum Haw. – hlavatec
Ceraria Pearson et Stephens – cerária
Ceratocarpus Durieu – chochlačkovec
Ceratozamia Brongn. – ceratozamia
Cercocarpus Kunth – chvostíkovec
Cereus Mill. – fakľovec (syn. cereus)
Chaenactis DC. – zízalka
Chaenorhinum (DC.) Rchb. – škľabivček

- Chaetanthera* Ruiz et Pav. – kamenník
Chaetolepis (DC.) Miq. – štetinkovec (syn. chétolepis)
Chamaebatia Benth. – ostružníček
Chamaecostus C. D. Specht et D. W. Stev. – kostusovec (syn. kost)
Chamaedaphne Moench, nom. cons. – lykovček
Chamaeranthemum Nees ex Lindl. – bieložilovec
Chamelaucium Desf. – voskokvet (syn. chamelaucium)
Chaptalia Vent. – šaptália
Chasmanthe N. E. Br. – rebrovnica
Chasmatophyllum Dinter et Schwantes – chazmatofyl
Chelone L. – korytnáčkovce (syn. štitovka)
Chiastophyllum (Ledeb.) Stapf ex A. Berger – križolistok
Chiloglottis R. Br. – osičkovce
Chirita Buch.-Ham. ex D. Don – chirita
Chlidanthus Herb. – chlidant
Chloanthes R. Br. – náprstníkovce
Choisya Kunth – šoazia (syn. choizia)
Chorizema Labill. – chorizéma
Chosenia Nakai – vřbovec
Chrysanthemoides Fabr. – chryzantémovník
Chrysothamnus Nutt., nom. cons. – zlatokeř
Chuquiraga Juss. – usnica
Cicendia Adans. – cicendia
Cintia Kníže et Říha – cintia
Circaea Maxim. – čarovnica
Cistanthe Spach – cistant
Citriobatus A. Cunn. et Putt. – pitospóra
Cladanthus Cass. – rumanec
Clavija Ruiz et Pav. – klávia
- Cleisostoma* Blume – pavúkovka
Cleretum N. E. Br. – poludňovkovce
Cliftonia Banks ex Gaertn., nom. cons. – klifónia
Cneorum L. – kneora (syn. chamelea)
Cnicothamnus Griseb. – šafraník
Cochlidium Kaulf. – kochlídiom
Codon L. – kodon
Coelia Lindl. – célia
Coespeletia Cuatrec. – tykadlovec (syn. koespelécia)
Colebrookea Sm. – paklasovec
Coleocephalocereus Backeb. – krytohla-
vovec
Coleonema Bartl. et H. L. Wendl. – koleo-
néma
Coleotrype C. B. Clarke – krídlovček
Collinsia Nutt. – kolinsia (syn. kolinzia)
Collinsonia L. – kolinsónia (syn. kolinzónia)
Columellia Ruiz et Pav. – kolumélia
Comolia DC. – komólia
Comptonia L'Hér. ex Ait. – slezinníkovce
Congea Roxb. – kongea
Connellia N. E. Br. – konélia
Conocliniopsis R. M. King et H. Robinson – hmliakovce
Conoclinium DC. – hmliak
Conopodium W. D. J. Koch – buľkovce (syn. konopódium)
Consolea Lem. – konsolia
Copiapoa Britton et Rose – kopiapoa
Coprosma J. R. Forst. et G. Forst. – koprozma (syn. koprosma)
Corallodiscus Batalin – koralček
Corbichonia Scop. – korbichónia
Corema D. Don – šuchovec
Coris L. – borinka

Corokia A. Cunn. – korokia
Correa Andrews – korea
Corsia Becc. – korzia
Corymbium L. – chocholíček
Corynocarpus J. R. Forst. et G. Forst. – karkara
Coryphantha (Engelm.) Lem., nom. cons. – koryfanta
Craniolaria L. – kraniolária
Craspedia G. Forst. – kraspédia
Cratylia Mart. ex Benth. – kratýlia
Crepidospermum Hook. fil. – papučovník (syn. krepidosperm)
Criscia Katinas – kiscia
Crispiloba Steenis – kučerokvet
Croizatia Steyerl. – kroazácia (syn. krojzácia)
Crossandra Salisb. – krosandra
Crossosoma Nutt. – kamenica
Crowea Sm. – krovea
Crucianella L. – križnatka
Cryptocoryne Fisch. ex Wydler – kryptokoryna (syn. kryptokorína)
Cudrania Trécul., nom. cons. – syn. pre *Maclura* Nutt. – maklura (syn. kudránia)
Cuminia Colla – kumínia
Cumulopuntia F. Ritter – kumulopuncia
Cuviera DC., nom. cons. – kuviera
Cyananthus Wall. ex Benth., nom. cons. – modrokvet
Cyanastrum Oliv. – cynastra (syn. cyanastrum)
Cyanostegia Turcz. – modrička
Cyanotis D. Don, nom. cons. – užkovec
Cylindrophyllum Schwantes – valcovec
Cymaria Benth. – cymária
Cymodocea K. D. Koenig – stuhovka
Cynomorium L. – hubka

Cynophalla (DC.) J. Presl – cynofala (syn. kapara)
Cypella Herb. – cypela
Cyrtochilum Kunth – kučierkavec (syn. oncidium)
Cyrtopodium R. Br. – krivonôžka
Cystodium J. Sm. – pluzgierček
Cytinus L. – ozorina
Cytisophyllum O. Lang – zanoväťovec

D

Daboecia D. Don, nom. cons. – dabécia (syn. daboeck)
Daemonorops Blume – ratan
Danae Medik. – listnatec
Danaea Sm. – danea
Daphniphyllum Blume – pavavrín
Darmera Voss – darmera
Dasiphora Rafin. – nátržníkovec
Dasylyrion Zucc. – trávovec
Dasymalla Endl. – náprstníkovec
Dasyogon R. Br. – hustoštet (syn. hustofúz)
Davallia (L.) Sm. – davália
Davidia Baill. – davidia
Decaisnea Hook. fil. et Thomson, nom. cons. – dukénea (syn. dekaisnea)
Decodon J. F. Gmel. – vrbicovec
Degeneria I. W. Bailey et A. C. Sm. – degenéria
Degenia Hayek – degénia
Deherainia Decne. – omamník
Delairea Lem. – delérea (syn. delairea)
Delarbrea Vieill. – delarbrea
Delosperma N. E. Br. – delosperma
Dendromecon Benth. – makovník
Dendroseris D. Don – dendrosera
Dendrosicyos Balf. fil. – tekvicovník

- Dendroviguiera* E. E. Schill. et Panero – vigéria
Denmoza Birtton et Rose – denmóza
Desfontainia Ruiz et Pav. – desfonténia
Desmanthus Willd. – desmant
Desmaria Tiegh. – desmária
Dialyceras Capuron – dvojnážkovec
Diapensia L. – diapenzia (syn. diapensia)
Diascia Link et Otto – diascia
Dichantheium (Hitche. et Chase) Gould – proso
Dichanthium Willemet – fúzovec
Dichelostemma Kunth – kvetohlávka
Dichorisandra J. C. Mikan – peľnicovec
Dicranopygium Harling – dvojjárezovec
Dicraspidia Standl. – dikraspidia
Dicrasyllis Drumm. ex Harv. – rúnovka
Didiscus DC. ex Hook. – dvojdisk
Didymochlaena Desv. – dvojplášťovka
Dimeresia A. Gray – dimerézia
Dinoseria Griseb. – dinosera
Dinteranthus Schwantes – kamienok (syn. dinterant)
Dioncophyllum Baill. – dvojháčik
Dipentodon Dunn – paokolíkovec
Diplacus Nutt. – škfábivec
Diplaziopsis C. Chr. – dipláziovec
Dipteris Reinw. – dvojkřídelnica
Dirachma Schweinf. ex Balf. fil. – dirachma
Disanthus Maxim. – dvojkvet
Diselma Hook. fil. – diselma
Disocactus Lindl. – disokaktus
Distephanus Cass. – striebrovec
Distictis Mart. ex Meisn. – trúbkovka
Dittrichia Greuter – ditrichia
Dodecatheon L. – prvosienska (syn. boží kvet)
Dolichandra Cham. – trúbka
Donatia J. R. Forst. et G. Forst. – donátia
Doniophyton Wedd. – usnicovec
Doodia R. Br. – rebrovka
Dorema D. Don – čpavkovec (syn. ošak)
Doryanthes Correra – oštepovec
Doryopteris J. Sm. – čipkovka
Downingia Torr., nom. cons. – kalíškovka
Dracontium Blume ex Decne. – zmijovník
Drimia Jacq. ex Willd. – drímia (syn. urgínea)
Drimiopsis Lindl. et Paxton – drímiovec
Drimys J. R. Forst. et G. Forst. – pálivec
Drosanthemum Schwantes – drozantéma
Drusa DC. – drusa
Dubautia Gaudich. – dubócia
Dudleya Britton et Rose – dudleja
Dulacia Vell. – dulácia
Duparquetia Baill. – orchideovka
Duseniella K. Schum. – dusenka
Dyckia Schult. fil. – šablolist
Dystovomita (Engl.) D'Arcy – dystovomita

Poznámka redakcie: Použitú literatúru k terminologickému súpisu uveďme v jeho poslednej časti.

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Poznáme významy slov kýčera a sihla?

ANNA RAMŠÁKOVÁ

V minulom čísle tohto časopisu v rovnomennej rubrike (Ramšáková, 2020) sme sa dočítali, že veľké množstvo tzv. karpatizmov (štruktúrovaného komplexu lexikálnych javov v lexikálno-sémantickej rovine rozličného pôvodu; Ripka, 2009, s. 14; Šrámek, 2019, s. 31) je v súčasnosti doložených iba v dialektoch. Apelatívum (všeobecné podstatné meno) *beskyd* sa nezachytáva v Slovníku slovenského jazyka¹ (ďalej SSSJ; I, 1959), Slovníku slovenských nárečí (ďalej SSN; I, 1994), Krátkom slovníku slovenského jazyka (ďalej KSSJ; 4, 2003) či Stručnom etymologickom slovníku slovenčiny (ďalej SESS; 2015). V Historickom slovníku slovenského jazyka (ďalej HSSJ; I, 1991, s. 125) sa síce uvádzajú dve apelatívne maskulinne formy *beskyd* a *beščad*, ale doložené sú propriami (vlastnými podstatnými menami) *alpes Beschad* (zo Šariša z roku 1269), *na vrch Beskith* (z Oravy z roku 1575), *Besczed*, *Besczied* (z Makovice z roku 1618). Plurálovú podobu anojkony (terénneho názvu) *Beskydy* zaznamenáva Súčasný slovník slovenského jazyka (ďalej SSSJ; A – G, 2006). Možno konštatovať, že ide o výraz celkom odsémantizovaný (Majtán, 1973, s. 147 – 148, a 1996, s. 19 – 20), pretože jeho prvotný apelatívny význam už vôbec nie je známy. Zo Słownika prasłowiańskiego (1974, s. 218) vieme, že ide o výraz s nejasným pôvodom, ale na základe dostupnej literatúry autori slovníka dospeli k záveru, že s najväčšou pravdepodobnosťou na slovanskom území ide o germánsku výpožičku. Slovo rumunského pôvodu *grapa* je v SSSJ (A – G) hodnotené ako regionalizmus a podľa SSN I (s. 508) spolu s maskulínnou formou *grap*

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA Lexika slovenských terénnych názvov (č. 2/0019/20).

¹ Niektoré uvádzané slovníky a citovaná kodifikačná príručka sú dostupné na <https://slovník.juls.savba.sk>.

a pomnožným substantívom *grapy* ho používajú nositelia severotrenčianskych (v okresoch Bytča a Považská Bystrica) a kysuckých nárečí (v okresoch Čadca a Kysucké Nové Mesto). Celokarpatský dialektologický atlas (2003, 7. zväzok, mapa 44) apelatívum *grapa* na slovenskom území zaznamenáva v Staškove v okrese Čadca na Kysuciach s významom „strmé úbočie vrchu“. Nazdávame sa, že na základe tohto údajá z atlasu môžeme hovoriť o výraze *grapa* do istej miery ako o jedinečnej lexéme, pričom na zaujímavosti získava aj tým, že sa potvrdil jej rumunský pôvod.

Pri migračných pohyboch obyvateľstva a pri národnostnom preskupovaní sa do živej reči miestnych obyvateľov na slovenskom území importovali (Majtán, 1973, s. 148, a 1996, s. 20) aj výrazy *kýčera* a *sihla*. Obe lexémy zaradujeme do súboru karpaticizmov.

Z horných Kysúc v okrese Čadca² v kartotéke terénnych názvov, ktorá sa nachádza v oddelení dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, je doložené anojkonymum *Kýčera*, ktoré pomenúva vrchy (Čadca, Staškov, Dlhá nad Kysucou, Skalité, Raková), lesy (Vysoká nad Kysucou, Svrčinovec, Dlhá nad Kysucou), polia (Raková, Dlhá nad Kysucou) a pasienok (Dlhá nad Kysucou).

Okrem jednoslovných pomenovaní sú zastúpené v oblasti často využívané predložkové názvy *Na Kýčere* (pole, lúka, les, pastva) v Dlhej nad Kysucou, *Pod Kýčerou* (pole) vo Svrčinovci, *Za Kýčerou* (pole) v Čiernom. V hornokysuckom priestore sa vyskytuje terénny názov *Pod Kýčerou* (označuje pole vo Vysokej nad Kysucou), ale archívny zápis na lístku dokumentuje podobu *Pod Kyčerú* s nárečovou koncovkou *-u* (v zápise v zmysle nárečovej normy však nie je náležitá kvantita samohlásky *u*). V substantívnej časti zápisu sufix *-u* je v lokalitách s hornokysuckým pomedzným nárečím tvarom typickým pre feminína deklinačného typu *žena* v inštrumentáli singuláru (porovnaj tiež Atlas slovenského jazyka; ďalej ASJ, II/1, mapy, s. 51).

Deminutívna podoba *Kýčerka* označuje vrch v Horelici a vo Svrčinovci. Posesívne adjektíva v názvoch *Fírkova Kýčera* (vrch v Skalitom) a *Plešíkova Kýčera* (pole v Turzovke) ukazujú na privlastňovanie objektu jednotliv-

² Na vymedzenom území si všimame terénne názvy z dvoch nárečových oblastí, z územia s výskytom kysuckých goralských nárečí (z obcí Čierne, Čadečka, Horelica, Ošadnica, Skalité a Svrčinovec) a s výskytom hornokysuckých pomedzných nárečí (z obcí Čadca, Dlhá nad Kysucou, Klokočov, Kornica, Korňa, Makov, Milošová, Olešná, Podvysoká, Raková, Staškov, Turzovka a Vysoká nad Kysucou).

covi. V oblasti sa vyskytuje aj anojkonymum *Pánovská Kýčera*, ktoré označuje vrch vo Vysokej nad Kysucou a zrejme vyjadruje privlastnenie k rodine. V okrese Čadca sa využíva aj plurálová podoba názvu *Kýčery* (pomenúva pole a lúku v Dlhej nad Kysucou a lúku a les v Klokočove). Podľa polohy vznikol terénny názov *Nižné Kýčery* v Dlhej nad Kysucou, ktorým sa označuje pasienok.

Uvedené anojkonymá súvisia s apelatívom *kýčera* s významami „horský pasienok, hoľa; strmý, pustý vrch“. Podľa Milana Majtána (1996, s. 69, a mapa na s. 118), ktorý sa opieral o archívne záznamy kartotéky terénnych názvov, na slovenskom území sú v anojkonymách hojne zastúpené varianty slova *kýčera* na strednom a severozápadnom Slovensku. Na horných Kysuciach prevládajú názvy z východiskovej podoby apelatíva *kýčera* a *kyčera*, v okolí Myjavy zo ženskej podoby *kýčer*. Podoba *kyčír* sa využíva v terénnych názvoch pri Hlohovci, na severovýchodnom Slovensku *kyčara*, sporadicky *kyčura*.

Na základe údajov z kartotéky terénnych názvov konštatujeme, že materiál je relatívne úplný a pri spracúvaní údajov treba na to pamätať. Totiž napr. apelatívne podoby *kyčora* a *kycora* sú doložené iba zo severnej časti Spiša z oblasti goralských nárečí. Z horných Kysúc tieto varianty v kartotéke nenájdeme, i keď v skutočnosti sa v tomto regióne využívajú nárečové ekvivalenty *kičora* a *kičora* (Skalité)³. Neexistencia zápisu podoby *kičora* z kysuckej goralskej nárečovej oblasti je spôsobená tým, že pri zápise terénnych i osadných názvov (vyžadovali sa zápisy názvov zistených na mieste v nárečovej podobe) do dotazníka zapisovateľ v tejto obci na jednej strane nerešpektoval hláskoslovné zmeny miestneho nárečia, ale na druhej strane do tvarov substantív importoval takmer výlučne nárečové koncovky.

Podľa záverov M. Majtána (1996, s. 69) najstaršie doklady názvov tohto typu sú zo Slovenska známe od začiatku 17. storočia (*Kyczerka* 1615 a *Kyczera* 1638), toponymum z roku 1615, doložené z Oravy, je uvedené aj v HSSJ II (1992, s. 177). V slovníku sa však primárne uvádza apelatívna slovná zásoba a lexéma *kýčera* vo význame „hoľa, horský pasienok“ je doložená napr. z Kysuckého Nového Mesta (1690).

---

³ Na Kysuciach iba v nárečí goralskej obce Skalité došlo k systémovej zmene š, č na s, c. Ide o tzv. mazurenie (napr. *syska* – šiška, *cytač* – čítať), čiže nárečový ekvivalent je *Kicora*. Spisovná podoba by bola *Kyčora*.

V SSN I výraz *kyčera* nie je, ale pritom v SSSJ I (s. 805) sa hodnotia lexémy *kyčera* (femininum) i *kyčer* (maskulinum) ako nárečové slová s významom „strmý pustý vrch“. Tieto formy „chýbajúce“ v SSN I istotne v slovníku nie sú preto, lebo na spracovanie úplného nárečového slovníka by bolo treba vyčerpávajúcim spôsobom zapísať celú slovnú zásobu jednotlivých nositeľov nárečí v každej lokalite (SSN I, s. 13 – 14). V SSSJ (H – L) sa slovo *kyčera* uvádza ako zastarané s významom „horský pasienok, hoľa“.

Dumitru Crânjala (1938, s. 331 – 334) sa pri hodnotení karpatizmov ako prvý opieral o areálové aspekty slovného materiálu, štruktúr a diferencií jeho sémantickej stránky (Šrámek, 2019, s. 31). Pri interpretácii pôvodného etymónu apelatíva *kyčera* vychádzal z poznatkov Josefa Válka (1910) z Tešínska a Valašska, ktorý uvádza, že už v tom čase „co slovo *kyčera* znamenalo pôvodne, lid dnes ovšem neví, přikládaje jméno toto kopcům vůbec“ (tamže, s. 331). Takisto sa opieral o doklady zo Slovníčka Slowenského Viliama Dušana (1848), ktorý zaznamenal formu *Kyčery* v Oravskej stolici (bez uvedenia významu) a na území nad Breznom medzi Zvolenskou a Gemerskou stolicou s významom „hory (břidličné)“ a toponymum *Kyčer* v Turej Lúke (tamže, s. 332). Crânjala neobišiel záznamy N. Drăgana (1933) z Podkarpatskej Rusi a Rumunska a prijateľné výklady O. Densușiana (1934 – 1935) a napokon dospel k záveru, že rumunské *chică* nie je východiskom pre apelatívum *kičera*, ktoré sa vyskytuje na slovanskom území (tamže, s. 334). Na Crânjalove výklady o pôvode výrazu sa odvoláva aj Václav Machek (1957, s. 252, a 1968, s. 313). František Bartoš (1906, s. 174) z moravských území doložil apelatívum *kyčera* s významom „vrch“ a deminutívnu podobu *kyčerky*, ktorá pomenúvala „stráň“. Zo slovenského územia výskumy Karola a Miroslava Káralovcov (1923, s. 290) potvrdili výraz *kyčer*, ktorý označoval „příkrý, pustý vrch“. Vzhľadom na ciele najnovšieho SESS Ľubora Králik a lexéma *kyčera*, resp. jej formálne modifikácie nie sú v ňom spracované.

Napokon toponymizáciou apelatíva *sihla* s významom „vlhký pozemok“, resp. z plurálovej podoby *sihly*, vznikli aj anojkonymá *Sihla* a *Sihly*. V okrese Čadca sa terénnym názvom *Sihla* pomenúva lúka v Čiernom, vo Vysokkej nad Kysucou je pomenovaná lúka plurálovou formou *Sihly*. Ako pri predchádzajúcich názvoch, i tentoraz sú doložené často využívané predložkové názvy, v ktorých substantívne časti majú aj deminutívnu podobu: *Na sihlách* (pome-

núva vrch v Rakovej, označuje lúku vo Vysokej nad Kysucou a v Makove), *Na sihelkách* (lúka v Podvysokej) – obe toponymá sú so statickým významom – a terénny názov s dynamickým významom *Na sihelky* (pole a lúka v Čadci). Archívne zápisy aj pri tomto názve z Čadce potvrdili čiastočne nárečovú podobu *Na šihelky* (podľa nárečovej normy by malo byť *Na šihelki*). Predložkové anojkonymum *U Sihlov* pomenúva lúku v Čiernom.

Z dialektologického hľadiska sú tieto toponymá zaujímavé tým, že z kysuckej goralskej jazykovej oblasti nie je v dotazníkoch doložená aspoň čiastočne nárečová podoba názvu so spoluhláskou *g*, napr. *Šigla*. Neupozorňovali by sme na túto skutočnosť, keby v kartotéke terénnych názvov nebola doložená podoba *Sigla* z Kolačkova (lúka) a zápis *Pot sigla* z Novej Ľubovne (les a lúka). Obidve lokality sú z okresu Stará Ľubovňa s goralským typom nárečia v južnej časti Spiša (Dudášová-Kriššáková, 2016, s. 22 – 23) a ich nárečová podoba by mala byť *Šigla*, *Pot šigla*. Bádateľ terénnych názvov bez dialektologických poznatkov by mohol usudzovať, že na území Slovenska sa podoby s *g* využívajú iba vo východnej časti slovenského územia. V skutočnosti aj v iných goralských lokalitách na slovenskom území výraz *sihla* má svoj nárečový ekvivalent *šigla*. Nielen po nahliadnutí do dotazníka chotárnych názvov z Čierneho na Kysuciach sa pri zápisoch príslušných názvov (a budeme sa opakovať, ktoré bolo potrebné zapisovať v miestnom nárečí) ukazuje, že explorátor nebol dôsledný pri zapisovaní skutočných nárečových podôb názvov. Napokon pri archívnom zápise *Pot sigla* z Novej Ľubovne, poznajúc morfológický systém hornokysuckých pomedzných, kysuckých goralských a susedných sliezskych nárečí, by sme mohli uvažovať aj o tom, že by mohli ísť o akuzatívnu podobu názvu s dynamickým významom – ísť pod sihlu (v Oščadnici *idz'em pot s'igla*)⁴. V goralských nárečiach však substantíva ženského rodu v jednotnom čísle majú akuzatívnu koncovku *-e* (porovnaj Dudášová-Kriššáková, 2008, s. 97), ale iný sufix majú, ako sme uviedli, v kysuckej goralskej Oščadnici (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 145 – 146, a 2017, s. 206 – 212). Z priblížených úvah teda vyplýva, že

⁴ V goralskej Oščadnici ide o redukovanú hlásku *ə*, v artikulácii blízkej *k a*. Koncovka *-a* v akuzatívne singuláru feminín skloňovacieho typu *žena* je systémovo v nárečiach v oblasti Bohumínska (vidzol pekno břoza – videl peknú brezu, vědze za jedna rýnka – vedie za jednu ruku; Kellner, 1946, s. 53, 54, 147, a 1949, s. 11, 21, 36), nárečia poľského Sliezka (*vidza ta rynka* – vidia tú ruku; Dejna, 1953, s. 130, 133) a na Kysuciach dialekt v Hornom Kelčove (*cetka brala voda* – tetka brala vodu, *mamka prenajimal'i izba* – mamka prenajímali izbu; Ramšáková, 2013, s. 162 a 164).

v danom prípade zápis *Pot sigla* z Novej Ľubovne by mal zaznamenávať anojkonymum, ktoré vzniklo spojením predložkovej a substantívnej časti a malo by ísť o predponový názov⁵ v nominatíve jednotného čísla, ktorého spisovná podoba by mala byť *Potsihla*.

Okrem územia Spiša sú názvy typu *Sihla* v kartotéke terénnych názvov doložené z okresov Považská Bystrica, Žilina, Martin, Dolný Kubín, Rimavská Sobota, Lučenec, Zvolen, Banská Bystrica, Liptovský Mikuláš. Anojkonymum *Sihlina* je doložené z okresov Rožňava, Martin a deminutívne podoby *Sihlička* z okresov Banská Bystrica, Lučenec a *Sihelka* z okresov Čadca, Stará Ľubovňa a Žilina.

Slovom *syhla* sa v Karpatoch pomenúvajú 1. „horské, vlhké a daždivé počasie“ a 2. „lesná vlhká pôda“. Odtiaľ došlo k významovému posunu k „les a stromy, ktoré rastú na takejto pôde“. V súvislosti s etymologickou interpretáciou výrazu D. Cránjalá (1938, s. 391 – 392) súhlasí s výkladom F. Pastrnka (výraz považuje za záhadné slovo), ale zároveň uvažuje aj o pôvode z latinského *silva* či maďarského *szilfa*, *szikla*. V. Machek (1968, s. 543) dokladá apelatívum *silha* ako výraz valašský s významom „les“, ale i slovenské podoby *sihel'*, *sihliak*, *syhliak*, *sihlina*, *sihelnica* označujúce „mladý jehličnatý strom“. Autor vychádza z rumunského *sihlă* (porovnaj tiež Machek, 1957, s. 444). V SESS (2015, s. 530) L. Králik zaznamenáva lexému *sihlina* „zamokrený pozemok; mladý ihličnatý porast“, na našom území ju datuje od 19. stor., ako odvodeninu od *sihla* „vlhké miesto v teréne“ od 17. stor. Autor uvádza názory o prevzatí rumunského pôvodu zo *sihlă* „mladý hustý les“, ale aj o predslovanskom pôvode z ilýrskeho či tráckeho substrátu karpatskej oblasti (podrobnejšie tamže). Zo starších slovníkov podoby *sihel'* a *sihliak* zaznamenávajú Kálalovci (1923, s. 604 – 605) s významom „mladý jehličnatý strom, smrek, jedle“, *sihla*, *sihlie* a *sihlina* „1. mladý jedľový les, mladý smrč“ 2. „veľká louka, vlhká, mäkká zem“, *sihlovatina* a *sihlina* „mokřina se sítím“, *sihlý* „vlhký“. V HSSJ V (2000, s. 252) je spracovaná ženská podoba apelatíva *sihla* „vlhké miesto v teréne“. Slovo *sihla* uvádzajú autori SSJ IV (1964, s. 77) ako nárečové s významami 1. „mladý, slabo vyvinutý ihličnatý porast na lúke“ a 2. „lúka s mladým ihličnatým porastom“. Takisto sú v slovníku spracované jeho formálne obmeny *sihlačie*, *sihliak*,

⁵ Medzi predponové názvy patria napr. názvy *Podlipa*, *Záhumnice*, *Podmočiarno*. Porovnaj Majtán, 1996, s. 25.

sihliachik, sihlina, sihlinka (tamže). Napokon, v KSSJ 4 je spracovaná lexéma *sihlina* s dvomi významami 1. „mladý ihličnatý porast“ a 2. „zamokrený pozemok“.

V kartotéke terénnych názvov sú z horných Kysúc v okrese Čadca tiež doložené osadné názvy, ktoré vychádzajú z apelatív *kýčera* a *sihla*, napr. v Čadci *Kýčerka* (v súčasnosti už mestské sídlisko), v Horelici a v Dlhej nad Kysucou *Kýčera*, v Skalitom *V Sihlách*, v Čiernom *Sihla*.

Aby sme uzavreli tento náš jazykovedný exkurz do existujúcich lexikografických prác, z ktorých niektoré sú prístupné verejnosti, neobídeme záznamy medzinárodného Celokarpatského dialektologického atlasu (1988 – 2003)⁶. Autori atlasu zaznamenali výrazy *sigla* a *siglanka* (1993, 4. zväzok, mapa 47) s významom „mokrú lúka, močiar v lese“ v Staškove (okres Čadca), v Zázrivej (okres Dolný Kubín) a v Brezoviciach (okres Tvrdošín). Význam „veľký alebo ihličnatý les“ je zachytený v Rudne nad Hronom (okres Žarnovica) a Ľuboreči (okres Lučenec). Proprium *Sigla* je doložené zo Zázrivej a z Brezovic.

Opisovaný prierez „životom“ štyroch karpatizmov *beskyd, grapa, kýčera* a *sihla* nám ponúkol možnosť sledovať tak počiatky, ako aj terajší stav ich využívania, resp. nevyužívania v slovenskom jazyku. Pri spracúvaní anojkoným do výkladového a dokladového digitálneho slovníka slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej i propriálnej lexiky, ktorá sa vyskytuje v terénnych názvoch (porovnaj <https://lstn.juls.savba.sk/>), sa ukazuje, že i slovenský región, akým sú Kysuce, vzhľadom na svoju polohu na slovensko-česko-poľskom pomedzí ponúka možnosti na onomastické, dialektologické i etymologické výskumné pozastavenia.

Na základe poznania archívnych zápisov v kartotéke terénnych názvov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV považujeme za potrebné pripomenúť, že živé (neúradné) podoby vlastných mien lepšie zachytávajú a uchovávajú jazykový vývin, nárečové prvky a odrážajú prirodzenú zákonitosť v jazyku. Hláskoslovná a tvaroslovná podoba neštandardizovaných názvov často zodpovedá pravidlám nárečového systému danej lokality. Z hľadiska každodennej komunikácie sú súčasťou nárečovej lexiky autochtónov a patria do ich aktívnej slovnéj zásoby. Do r. 1918, dokedy boli všetky mapy a úradné

⁶ V rámci projektu sa skúmali jazyky, resp. nárečia, ktoré boli ovplyvnené valašskou kolonizáciou, resp. pastierskym spôsobom života a salašníctvom.

pomôcky maďarské, boli ľudové podoby toponým hlavným prameňom ich poznania. Toponymický nárečový materiál umožňuje napr. zachytiť a sledovať vývin hláskových zmien. Napomáha pri určovaní ich chronológie a územia (relatívnych hraníc) ich výskytu (používania). Výskum propriálnej vrstvy nárečovej lexiky výrazne dopĺňa obraz o vývine samotnej nárečovej lexiky, ako aj o vývine slovnjej zásoby toho-ktorého národného jazyka.

LITERATÚRA

- Atlas slovenského jazyka. II/1. Flexia. Časť prvá: Mapy. Spracoval J. Štolc. Bratislava: Veda 1981. 316 s. II/2. Časť druhá: Úvod – komentáre. Spracoval J. Štolc. Bratislava: Veda 1978. 192 s.
- BARTOŠ, František: Dialektický slovník moravský. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906. 566 s. Dostupné na <https://archive.org/details/dialektickyslov00bartuoft/page/n5/mode/2up>.
- CRÁNJALÁ, Dumitru: Rumunské vlivy v Karpatech. Se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku. Praha: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1938. 564 s.
- DEJNA, Karol: Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski. II. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe 1953. 270 s. + 16 máp.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia. Bratislava: Veda 1993. 176 s. ISBN 80-224-0354-7.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. II. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 95 (AFPhUP 232/314). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008. 312 s. ISBN 978-80-8068-899-8.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2016. 248 s. ISBN 978-80-555-1714-8.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. 2. opravené vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2017. 248 s. ISBN 978-80-555-1822-0.
- ĐURČO, Peter a kol.: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu Copernicus Programme, project COP-58: Onomastica – Copernicus Database. CD ROM. Paris: ELRA – 1998. Dostupné na http://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html.
- Historický slovník slovenského jazyka. I., II. a V. Ved. red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991, 1992, 2000. ISBN 80-224-0228-1, ISBN 80-224-0385-7, ISBN 80-224-0628-7.
- KÁLAL, Karel – KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatury aj nářečí. (Slovensko-český diferenciální.) Banská Bystrica: Slovenská Grafia 1923. 1012 s. + 104 s.
- KELLNER, Adolf: Východolašská nářečí. I. Brno: Dialektologická komise při Matici moravské v Brně 1946. 255 s.
- KELLNER, Adolf: Východolašská nářečí. II. Brno: Dialektologická komise při Matici moravské v Brně 1949. 337 s. 5 máp.
- KRÁLIK, Eubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

Krátky slovník slovenského jazyka. 4., doplnené a upravené vyd. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X. Dostupný na <https://slovník.juls.savba.sk>.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1957. 628 s.

MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vydanie. Praha: Academia 1968. 868 s.

MAJTÁN, Milan: Štruktúrne typy slovenských chotárných názvov. In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Zostavil M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973, s. 147 – 160.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava: Veda 1996. 191 s. ISBN 80-224-0480-2.

RAMŠÁKOVÁ, Anna: Integrované javy zvukovej a tvaroslovnej roviny v nárečiach na česko-poľsko-slovenskom pomedzí. In: PHILOLOGICA LXXII. Slovo a tvar v štruktúre a komunikácii. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Editori G. Múcsková, K. Muziková, Z. Hargašová. Bratislava: Univerzita Komenského 2013, s. 157 – 168. ISBN 978-80-223-3562-1.

RAMŠÁKOVÁ, Anna: Poznáme významy slov beskyd a grapa? In: Kultúra slova, 2020, roč. 54, č. 1, s. 32 – 40.

RIPKA, Ivor: Celokarpatský dialektologický atlas – hlavné dielo lingvistickej karpitológie. In: Slovo o slove. Prešov: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity 2009, s. 12 – 19.

Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR 2014. Dostupné na <http://spjms.ujc.cas.cz>.

Slovník slovenského jazyka. I. A – K. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 815 s.

Slovník slovenského jazyka. IV. S – U. Red. Š. Peciar. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1964. 760 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. Hl. red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. ISBN 978-80-224-0932-4.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2011. 1088 s. ISBN 978-80-224-1172-1.

Slovník slovenských nářečí. I. A – K. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8.

Słownik prasłowiański. Tom I (A – B). Red. F. Sławski. Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1974. 487 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Osídlování území mezi řekou Olšavou, Moravou a Bečvou a odraz v tamní toponymii. In: Národopisný věstník. Bulletin d'ethnologie, roč. 78, 2019, číslo 1, s. 5 – 42. Dostupný na http://www.narodopisnaspolocnost.cz/images/NV/NV_2019_1_web.pdf.

VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Vydavateľstvo SAP – Slovak Academic Press 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.

VIDOESKI, Božidar: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 7. Belgrad – Novi Sad: Serbskaja akademija nauk i iskusstv 2003. 188 s.

ZAKREVSKAJA, Jaroslava: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 4. Lvov: Institut ukrainovedenija 1993. 184 s.

ROZLIČNOSTI

Stojacia lampa – stojaca lampa

Ak sa niekto rozhodne vnieŝť do svojej obývačky viac svetla a hľadá na internete vhodné svietidlo, nemôže si nevšimnúť, že lampy uspôsobené na státie, ktoré možno umiestniť na podlahu, ponúkajú predajcovia pod názvom *stojacia lampa* i *stojaca lampa*. S otázkou, ktoré z pomenovaní zodpovedá spisovnej slovenčine, sa na jazykovú poradňu Jazykovedného ústavu L. Štúra obracajú nielen záujemcovia o kúpu lampy, ale aj samotní predajcovia či autori a korektori ponukových listov a letákov.

Texty na internetových stránkach potvrdzujú variantnosť používania názvu tohto typu lampy. Nachádzame spojenia ako *stojacia lampa na čítanie*, *ako si vybrať stojaciu lampu*, *stojacie lampy za super ceny*, ale aj *stojaca lampa*, *vyberte si stojacu lampu*, *ponúkame stojace lampy nielen do obývačky*, pričom tvary *stojacia/stojaca* sa variujú často aj v rámci jednej stránky. Niektorí predajcovia sa dileme *stojacia/stojaca* vyhli uprednostnením pomenovania *stojanová lampa*, ktorému z jazykového hľadiska nemožno nič vyčítať, keďže pri takýchto lampách sa žiarovka s tienidlom upevňuje na vyššiu konštrukciu – stojan. Ako je to však s názvami motivovanými slovesom *stát*?

V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003, ďalej KSSJ) nájdeme prídavné meno *stojací* a v exemplifikácii spojenie *stojacia lampa*. To isté spojenie sa uvádza pri hesle *stojací* v Pravidlách slovenského pravopisu (2013, ďalej PSP) aj v staršom šesťzväzkovom Slovníku slovenského jazyka (1959 – 1968). V exemplifikácii pri hesle *lampa* je však v KSSJ doklad *stojaca lampa*, teda nie spojenie s prídavným menom *stojací*, ale s činným prídavným *stojací*. V Slovníku súčasného slovenského jazyka (H – L, 2011, ďalej SSSJ) sa pri hesle *lampa* pomenovanie dnes pomerne bežného a používaného typu stojanovej lampy neuvádza. Do exemplifikácie sa zaradili ako typické spojenia *elektrická*, *plynová*, *olejová*, *prenosná*, *visacia*, *stropná*, *stolná*, *nočná lampa* – všetko určovacie sklady s adjektívom vráta-

ne pomenovania *visacia lampa*, ktorému v jazykovej praxi takisto konkuruje variant s príčastím *visiaca lampa*.

V slovníkoch slovenského jazyka sa prídavné mená spracúvajú ako samostatné heslá, kým neurčité tvary slovesa, ako je príčastie, sa naznačujú len príponami v rámci gramatického aparátu heslového slovesa medzi tvaroslovnými údajmi (napr. v KSSJ písať -še -šu -uc -uci alebo v SSSJ liať *leje lejú lej! lial lejúc lejúci liaty liatie*) alebo sa neuvádzajú vôbec (porov. v KSSJ stáť¹ *stojí stojá stoj! stál*). Heslo *stojaci*, ku ktorému by bolo možné priradiť exemplifikačný doklad *stojaca lampa*, teda z uvedených dôvodov v slovníkoch nenájdem, zo spracovania hesiel *stojaci* a *lampa* v slovenských lexikografických príručkách však môžeme usudzovať, že popri spojení *stojacia lampa* uvedenom pri prídavnom mene *stojaci* v KSSJ aj v PSP, nemožno odmietať ani spojenie *stojaca lampa*, ktoré sme našli v KSSJ pri hesle *lampa*. Skôr naopak, je pravdepodobné, že pri koncipovaní hesla *lampa* sa v exemplifikácii uprednostnilo spojenie *stojaca lampa* na základe väčšej frekvencie. O častosti výskytu oboch spojení v jazykovej praxi sme sa presvedčili v internom korpuse JÚĽŠ SAV Omnia Slovaca III Maior (18.01)¹, keď sme pri vyhľadávaní pomocou nástroja Sketch Engine zaznamenali takúto početnosť: *stojaca lampa* 200, *stojacu lampu* 88, *stojace lampy* 148 – *stojacia lampa* 79, *stojaci lampu* 34 a *stojacie lampy* 95. V uvedenom korpusovom zdroji sa teda potvrdila prevaha spojení s činným príčastím *stojaci*, no pri posudzovaní dvoch variantov názvu svietidla treba prihliadať aj na lexikálny význam výrazov *stojaci* a *stojaci*.

Vzťahové prídavné meno *stojaci* odvodené od slovesa *stáť* príponou *-aci* vyjadruje určenie/uspôsobenie veci na postavenie do zvislej polohy. *Stojacia lampa* je lampa určená na státie, resp. vyrobená tak, aby stála. Prítomným činným príčastím *stojaci* možno vzhľadom na viacvýznamovosť slovesa *stáť* vyjadrovať okrem významu „zaujímaví vzpriamení zvislú polohu“ aj iné významy, napríklad „nečinní/nefungujúci/pokazení“. Pravda, iný význam je pri spojení *stojaca lampa* prakticky vylúčený, ale napríklad spojenie *stojace hodiny* možno interpretovať aj ako „hodiny, ktoré neukazujú čas – staja“. Tu by sa mohlo diferencovať používanie spojení *stojace hodiny*

---

¹ Omnia Slovaca III Maior (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚĽŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 11. 2. 2020]

na pomenovanie hodín, ktoré nie sú v činnosti, a *stojacie hodiny* na pomenovanie veľkých skriňových hodín. V korpuse Omnia Slovaca III Maior (18.01) však z 55 výskytov spojenia *stojace hodiny* až 50 dokladalo používanie vo význame „skriňové hodiny“ (na porovnanie, spojenie *stojacie hodiny* sa našlo 37-krát). Možnosť vyjadriť odlišné významy spojeniami *stojace hodiny* a *stojacie hodiny* nevyužil ani autor textu, ktorý sme našli v korpuse: „*Dosvedčuje to aj zaujímavý prípad so stojacími hodinami* (možné interpretácie: 1. prípad s hodinami, ktoré sa zastavili; 2. prípad so skriňovými hodinami). *Ich majiteľ sa dostal do ťažkej a zložitej finančnej situácie a navyše jeho manželka vážne ochorela, v dôsledku čoho bol taký traumatizovaný a roztržitý, že ich zabudol natiahnuť. Tieto hodiny vždy išli pozadu, takže ich vinou už viackrát prišiel neskoro na dôležité rokovanie alebo zmeškal vlak. V osudný deň, keď mal ísť na rokovanie, ktoré ho mohlo zachrániť, vplyvom spomínaných komplikácií stratil pojem o čase, a keď sa spamätal, na stojacích hodinách* (1. na hodinách, ktoré sa zastavili, lebo ich zabudol natiahnuť?; 2. na skriňových hodinách?) *bolo pol desiatej a desať minút. Už skoro dvadsaťštyri hodín stáli, on o tom však nevedel. Strápol, lebo si uvedomil, že vždy veľmi meškajú, a ani len netušil, že sa zastavili... Hodiny sa mu však videli akési nezvyklé a podozrivé... Zmätený vytiahol vreckové hodinky, ktoré sa vyznačovali absolútnou presnosťou, a tie ukazovali rovnaký čas ako stojace hodiny* (podľa kontextu asi skriňové hodiny)... *Vďaka tomu pochopil, že stojace hodiny* (tu jednoznačne skriňové hodiny) *sa museli zastaviť a že má ešte čas, aby stihol dôležité rokovanie*“ (Žilinský večerník 2005, č. 30).

Aj táto malá odbočka potvrdzuje, že používatelia slovenského jazyka dnes nepociťujú jemný významový a gramatický rozdiel medzi výrazmi *stojací* a *stojaci*, hoci v Morfológii slovenského jazyka (1966, s. 493) sa práve na protikladoch ako *stojacia lampa* – *stojaca lokomotíva* či *visací zámok* (novšie sa uprednostňuje ženský rod *visacia zámka*) – *visiaci kabát* vysvetľuje rozdiel medzi adjektívom a činným prídavným. Určenie alebo spôsobenie veci na určitú činnosť sa v slovenčine bežne vyjadruje prídavnými menami typu *pisací (stroj)*, *sedací (nábytok)*, *nabíjací (kábel)*, *merací (prístroj)*, *otvárací (mechanizmus)*, *stretávací (reflektor)*, *podávací (valec)*, ako aj adjektivizovanými prídavnými, napr. *holiaci (strojček)* – určený na holenie, *baliaci (papier)* – určený na balenie, *plniaci (otvor)* – slúžiaci na

plnenie. Príčastia *stojaci* a *visiaci* sa však neadjektivizovali, naďalej vyjadrujú dej ako dynamický príznak (*stojaci* – zaujímaví nehybnú vzpriamenú polohu, *visiaci* – voľne smerujúci nadol). Lampu, ktorá stojí, možno nazvať *stojaca lampa* i *stojacia lampa*, ale význam „určená/uspôsobená na státie“ explicitne vyjadruje iba prídavné meno *stojacia (lampa)*.

Či už stojanovú lampu nazveme *stojacia lampa* alebo *stojaca lampa*, mali by sme mať na pamäti, že tak prídavné meno *stojací – stojacia – stojacie*, ako aj činné príčastie prítomné *stojaci – stojaca – stojace* sa skloňujú podľa vzoru pre mätko zakončené prídavné mená *cudzí*, ale pádové prípony príčastia sú vždy krátke bez ohľadu na to, či je predchádzajúca slabika dlhá alebo krátka. V jednotnom čísle skloňujeme: N *stojacia/stojaca lampa*, G *stojacej/stojacej lampy*, D (*k*) *stojacej/stojacej lampe*, A *stojaciu/stojacu lampu*, L (*o*) *stojacej/stojacej lampe*, I (*so*) *stojacou/stojacou lampou*; v množnom čísle: N *stojacie/stojace lampy*, G *stojacích/stojacích lámpej*, D (*k*) *stojacím/stojacím lampám*, A *stojacie/stojace lampy*, L (*o*) *stojacích/stojacích lampách*, I (*so*) *stojacími/stojacími lampami*.

Katarína Kálmánová

SPRÁVY A POSUDKY

---

90. výročie narodenia Ivana Masára

Na sklonku marca tohto roku si slovenská lingvistická obec pripomenula nedožitú 90. narodeninu významného predstaviteľa slovenskej terminológie a jazykovedy – Ivana Masára, dlhoročného pracovníka Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV.

Ivan Masár sa narodil 26. marca 1930 v Horných Lefantovciach. Po úspešnom absolvovaní štúdia slovenského a latinského jazyka na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave nastúpil roku 1953 do Slovenského pedagogického nakladateľstva v Bratislave ako redaktor, no už o pár rokov sa stal odborným pracovníkom Ústavu slovenského jazyka SAV, neskôr Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave, odkiaľ roku 1993 odišiel do zaslúženého, no aktívneho dôchodku. Naďalej prispieval do časopisu *Kultúra slova* a podieľal sa aj na ustáľovaní slovenskej terminológie predovšetkým pri apretácii slovenských technických noriem. V roku 1996 sa stal členom Ústrednej jazykovej rady, nového poradného orgánu ministra kultúry v oblasti štátneho jazyka, ktorý vznikol v nadväznosti na zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky.

V narodeninových zdaviciach adresovaných I. Masárovi (Horecký, 1990; Považaj, 2000), ako aj v rozlúčkovom texte K. Buzzásyovej (2008) sa uvádza, že odborné zameranie I. Masára bolo takpovediac dvojkofajné – jeho záujem pýtala predovšetkým oblasť terminológie a v druhom rade otázky jazykovej kultúry. Presnejšie by však asi bolo tvrdenie, že išlo o oblasti, ktoré I. Masár vnímal ako organický celok: „V našich podmienkach charakterizovaných mnohorakými jazykovými kontaktmi je táto práca [t. j. terminologická a terminografická] zároveň – ba neraz predovšetkým – výrazom starostlivosti o jazykovú kultúru vo všetkých významoch tohto termínu“ (Masár, 1969, s. 225).

Nemožno obísť nezastupiteľný vklad I. Masára do veľkých kolektívnych diel Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV – do Krátkeho slovníka slovenské-

ho jazyka (1987), Dynamiky slovnej zásoby súčasnej slovenčiny (1989) a Pravidiel slovenského pravopisu (1991, 1998), no v tomto spomienkovom texte by sme sa chceli zamerať na jeho terminologickú prácu.

Zakrátko po svojom príchode do ústavu sa I. Masár stal členom redakčnej rady a zároveň výkonným redaktorom novovytvoreného *Československého terminologického časopisu*, ktorý z politických dôvodov musel nahradiť pôvodný časopis vtedy už neexistujúceho terminologického oddelenia ústavu – *Slovenské odborné názvoslovie*. Osvojil si teóriu i prax tohto oddelenia, ako aj jeho vedúceho a nestora slovenskej terminológie J. Horeckého a nasledujúce roky ukázali, že je jeho dôstojným nasledovníkom. Vďaka tomu sa zachovala „kontinuita s predchádzajúcim vývinom a dosiahnutými výsledkami“ (Masár, 1993, s. 139). Po celý čas svojho pôsobenia v ústave pracoval I. Masár ako jazykový poradca a terminológ v rôznych terminologických komisiách, podľa K. Buzzásyovej bol každoročne členom šiestich až dvanástich takýchto komisií. Navyše, jeho terminologické aktivity nadobudli aj medzinárodný, slovanský rozmer, keď sa v roku 1968 stal tajomníkom Medzinárodnej komisie pre lingvistickú terminológiu pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Aj vďaka erudícii I. Masára vznikli v 60. až 80. rokoch 20. storočia viaceré terminografické diela. Celkovo sa v jeho bibliografii uvádza až 15 slovníkov, za všetky spomeňme napríklad *Šachovú terminológiu* (1968), *Multilingual Dictionary of Technical Terms in Cartography* (1973) a *Fyzikálnu terminológiu* (1987).

Personálna bibliografia I. Masára zahŕňa desiatky recenzií, správ, preklady zahraničných terminologických článkov a štúdií, ako aj analýzy terminologických sústav špecifickej vednej disciplíny či poradensky ladené kratšie texty, v ktorých podrobneboval svojmu skúmaniu správnosť konkrétnych termínov. V jeho teoretickejších textoch možno nájsť rôznorodosť tém, z ktorých mnohé sú dodnes aktuálne – kritériá terminológie, vlastnosti a definície termínu, preberanie termínov z iných jazykov, metódy terminologickej práce, motivácia odborných názvov, dynamické javy v odbornej lexike, koordinácia česko-slovenskej, prípadne slovanskej terminológie či vývoj slovenskej terminológie a praxe.

Všetky spomínané témy naplno rozvinul vo svojej *Príručke slovenskej terminológie*, ktorú dokončil roku 1989, no vydaná bola až o dva roky neskôr. Slovenská odborná i laická verejnosť v nej získala zhrnutie jeho dlho-

ročnej práce v terminologických komisiách zúročujúcej slovenskú „pomenúvaciú prax“ (Masár, 1980, s. 135). V tomto bezpochyby najvýznamnejšom diele I. Masára sa prehľadila „tradícia domácej terminologickej školy, ktorá je orientovaná dosť silne lingvisticky“ (Pícha, 1991, s. 364). Okrem teoretických otázok a praktických ukážok ustáľovania terminológie v nej priniesol vďaka svojmu prehľadu terminologickej teórie a praxe v zahraničí kľúčové informácie o využití počítačov v terminológii a tvorbe terminologických databáz ako efektívneho nástroja ustáľovania a štandardizácie terminológie. Na zásadnú úlohu týchto databáz však upozornil už oveľa skôr – roku 1983 v časopise *Kultúra slova* v článku *Základné úlohy v starostlivosti o terminológiu*.

V čase koncipovania *Príručky slovenskej terminológie* si I. Masár bytostne uvedomoval potrebu opätovného systematického tvorenia a ustáľovania terminológií a tiež negatívny vplyv decentralizácie terminologických aktivít na Slovensku, čo osobitne zdôraznil v spoločnom článku s J. Kačalom *Rozvoj vedných odborov v SAV a starostlivosť o odbornú terminológiu* (1989). Išlo pôvodne o text projektu Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV, ktorým sa mala obnoviť inštitucionálna starostlivosť o terminológiu v mnohých odboroch s cieľom zamedziť prílišnej variantnosti a nesystematickému vývoju terminológií – projekt počítal s využitím vedeckých kolégií a komisií SAV vo funkcii terminologických komisií, pričom ústav by plnil úlohu koordinátora a zároveň tvorca a správcu terminologickej banky. Tento projekt bol predložený Predsedníctvu SAV, ktoré ho prerokovalo 26. mája 1988 a následne túto iniciatívu ústavu schválilo so záväzkom, že ju zabezpečí „organizačne, materiálne aj kádrovo“ najmä s ohľadom na budovanie terminologickej banky. Novembrové udalosti roku 1989 však tento projekt odsunuli ad acta.

V roku 1993 I. Masár publikoval v *Kultúre slova* príspevok s názvom *Stav a úlohy terminológie*. Možno ho chápať nielen ako apel na jazykovedcov, terminológov a politikov, aby si uvedomili dosah vzniku Slovenskej republiky na používanie slovenského jazyka vo verejnej a v odbornej sfére, ale aj ako komplexný opis stavu odbornej lexiky a potrieb slovenskej spoločnosti z pera skúseného a rozhladeného praktika odchádzajúceho do dôchodku. Opakovane v ňom zdôraznil terminologické dedičstvo „generácií pracujúcich v oblasti terminológie v posledných štyroch desaťročiach“

(1993, s. 130). Do tohto dedičstva, resp. „terminologického inventára“ zaradil všetky tri slovenské terminologické časopisy – *Slovenské odborné názvoslovie*, *Československý terminologický časopis* a *Kultúru slova*, odborné slovníky, teoretické publikácie o terminológii, dlhoročné skúsenosti pracovníkov ústavu pri apretácii slovenských noriem, „vysokoškolské učebnice, skriptá a iné študijné materiály pripravené a odobrené kompetentnými autorami a vydavateľmi“ [...] a tiež „relatívne uspokojivo vybudované terminologické zázemie“ (1993, s. 134). Znovu poukázal na akútnu potrebu vytvoriť a budovať terminologickú banku, do ktorej by sa vložili všetky dovtedy „počítačovo spracované“ slovníky (tamže). Medzi ďalšie tri mimoriadne aktuálne úlohy zaradil oživenie činnosti terminologických komisií, vydanie nového právnického slovníka a výchovu profesionálnych terminológov. Podľa jeho slov „slovenská terminológia vstupuje do novej etapy, ktorá sa niekedy v budúcnosti možno označí ako začiatok počítačovej éry slovenskej terminológie“ (1993, s. 138).

Aj ako aktívny dôchodca I. Masár v mnohých článkoch poukazoval na poľutovaniahodné popieranie a neznalosť slovenského terminologického dedičstva a tradície. Najviac kritizoval „mechanické preberanie anglických výrazov“, ktorým sa „povážlivo pretŕha kontinuita v budovaní slovenskej odbornej terminológie“ (Masár, 1995, s. 274). Ešte aj v krátkom texte z roku 2004, ktorý publikoval štyri roky pred svojou smrťou, zdôraznil, že „ak v rámci aproximácie technických noriem idú vlastnou terminologickou cestou Francúzi či Nemci, nesmieme z takejto cesty zísť ani my na Slovensku“ (Masár, 2004, s. 57). Nedá sa poprieť, že mechanický transfer cudzojazyčných prostriedkov je nielen narušením tradície v budovaní slovenskej terminológie, ale aj „prejavom pohodlnosti a netvorivého prístupu k danej problematike“ (Masár, 1995, s. 274), ktorý má v konečnom dôsledku vplyv na mieru zrozumiteľnosti a efektívny prenos odborných poznatkov.

Na záver by sme ešte chceli zdôrazniť, že I. Masár mnoho zo svojich textov (celkovo vyše 400) publikoval práve v časopise *Kultúra slova* – časopise pre jazykovú kultúru a terminológiu, ktorý v sebe spájal oba jeho odborné záujmy. I. Masár bol výkonným redaktorom časopisu v rokoch 1967 – 1976 a členom redakčnej rady úctyhodných 41 rokov až do svojej smrti.

Ako vidieť z citovaných textov, Ivan Masár svojim pôsobením v terminológii výrečne poukazoval na význam *kontinuity* terminologickej práce

a uvažovania. Jeho odkaz nezapadá prachom – v roku 2005 sa v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra začalo budovanie Slovenskej terminologickej databázy (Levická, 2008), čo I. Masár označil za prioritnú úlohu už v 80. rokoch 20. storočia. V súčasnosti je databáza dostupná v elektronickej podobe a odborná i laická verejnosť má k dispozícii aj Terminologický portál (<https://terminologickyportal.sk>), ktorý okrem iného ponúka archívy zdigitalizovaných verzií slovenských terminologických časopisov, aby bolo možné z nich čerpať a konfrontovať sa s terminologickým *dedičstvom* predchádzajúcich generácií v nových spoločenských podmienkach.

Jana Levická

LITERATÚRA

- BUZÁSSYOVÁ, Klára: In memoriam Ivan Masár (26. 3. 1930 – 16. 3. 2008). In: Slovenská reč, 2008, roč. 73, č. 2, s. 119 – 121.
- HORECKÝ, Ján: Život v službách terminológie. In: Slovenská reč, 2000, roč. 65, č. 2, s. 99 – 101.
- LEVICKÁ, Jana: Slovenská terminologická databáza. In: Kultúra slova, 2008, roč. 42, č. 3, s. 139 – 157.
- MASÁR, Ivan: Názvoslovné slovníky – opora jazykovej kultúry. In: Kultúra slova, 1969, roč. 3, č. 7, s. 225 – 227.
- MASÁR, Ivan: O metódach terminologickej práce. In: Kultúra slova, 1980, roč. 14, č. 5, s. 130 – 136.
- MASÁR, Ivan: Základné úlohy v starostlivosti o terminológiu. In: Kultúra slova, 1983, roč. 17, č. 10, s. 330 – 334.
- MASÁR, Ivan: Stav a úlohy terminológie. In: Kultúra slova, 1993, roč. 27, č. 5 – 6, s. 129 – 139.
- MASÁR, Ivan: Z prieskumu terminologických činností. In: Kultúra slova, 1995, roč. 29, č. 5, s. 267 – 275.
- MASÁR, Ivan: Kráčajme vlastnou terminologickou cestou. In: Kultúra slova, 2004, roč. 38, č. 1, s. 56 – 57.
- PÍCHA, Emil: Nová slovenská práca o odbornej terminológii. In: Kultúra slova, 1991, roč. 25, č. 10, s. 359 – 364.
- POVAŽAJ, Matej: Vzácné jubileum PhDr. Ivana Masára. In: Kultúra slova, 2000, roč. 34, č. 2, s. 98 – 101.

Rozličnosti o slovenčine

[Rozličnosti o slovenčine. Eds. Sibyla Mislovičová – Iveta Vančová. Bratislava: Veda 2019. 272 s. ISBN 978-80-224-1790-7.]

Kolektívna práca *Rozličnosti o slovenčine* nadväzuje na prvú publikáciu z oblasti jazykovej kultúry a kultivovania jazyka *Spytovali ste sa* (2017), ktorú pripravili rovnaké editorky. Obálky oboch kníh už na prvý pohľad spája spoločný dizajn a obsahovo čerpajú z rovnakého materiálového zdroja, z časopisu *Kultúra slova*, ktorý si svoje významné postavenie v oblasti jazykovej kultúry a terminológie drží dodnes. Na jeho stránkach sa už viac ako 50 rokov propagujú výsledky výskumu i odporúčania pre používateľov jazyka v daných oblastiach. Motiváciou editoriek Sibyly Mislovičovej a Ivetty Vančovej na prípravu obidvoch odborného-popularizačných súborných publikácií bolo „sprostredkovať [záujemcom; pozn. RK] stále živé témy z problematiky používania jazyka“ (s. 9).

So zreteľom na limitovaný rozsah publikácie editorská dvojica musela prísť k precíznej selekcii rozmanitého materiálu, aby výsledok ich práce bol osožitý a podnetný pre odbornú i laickú verejnosť. Výsledný výber obsahuje 151 kratších jazykových analýz odborného-popularizačného charakteru z rubriky *Rozličnosti* a ojedinele kratšie príspevky z článkovej časti od 48 erudovaných slovenských jazykovedcov, ktorí, vychádzajúc zo živej slovenčiny, reagovali na aktuálne problémy jazykovej praxe. Do knihy bolo zaradených najviac výkladov od M. Považaja, K. Palkoviča, J. Horeckého, J. Jacka, J. Kačalu a veľkú časť tvoria príspevky súčasných pracovníčok oddelenia jazykovej kultúry a terminológie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (K. Kálmánovej, S. Duchkovej, I. Vančovej, S. Mislovičovej, I. Hrubaničovej a D. Guričanovej). Na rozdiel od prvej knihy *Spytovali ste sa* sú v diele *Rozličnosti o slovenčine* zaradené jazykové odborné-popularizačné analýzy, ktoré reflektujú a vysvetľujú danú problematiku v širších súvislostiach a podávajú komplexnejšie výsledky alebo odporúčania. Prínosným je, že kniha nie je iba pretlačou starších článkov, ale editorky aktualizovali vybrané príspevky, v ktorých „s rešpektom a úctou voči autorom“ (s. 9) odstránili nepotrebné dobové výrazy alebo výrazy s ideologickým podtextom. Jemnú a funkčnú korektúru v súlade so súčasnými jazykovými normami urobila D. Guričanová.

Publikácia je prehľadne a logicky usporiadaná do 14 tematických celkov. Z obsahového hľadiska sa editorky nepridržiavali striktnej stratifikácie na základe jazykových rovín, ale členenie prispôbili potrebám používateľov slovenčiny. Publikácia obsahuje kapitoly z konkrétnych jazykových oblastí (slovo tvorby, lexikológie, etymológie, frazeológie a i.), ďalej kapitoly týkajúce sa konkrétnejšej problematiky geografických názvov či kapitoly vyčlenené na základe slovnodruhovej príslušnosti (číslovky a číslovkové výrazy, používanie predložiek). Nechýbajú ani kapitoly obsahujúce príspevky orientované na ortoepickú a ortografickú problematiku jazyka. Jednotlivé tematické časti nie sú rozsahovo rovnomerné, najväčšiu časť tvoria články zaoberajúce sa lexikálnym významom slov. Autori novších výkladov sa materiálovo opierajú nielen o dostupné lexikografické diela (Slovník slovenského jazyka, Krátky slovník slovenského jazyka, Slovník súčasného slovenského jazyka), ale aj o korpusové zdroje (korpus Omnia, Slovenský národný korpus). Prezentované analýzy okrem teoretických poznatkov obsahujú množstvo príkladov zo súčasnej jazykovej praxe.

Z časového hľadiska boli do knihy vybrané jednak staršie príspevky zo 60. až 90. rokov 20. storočia, jednak novšie práce, prevažne z prvého a čiastočne aj z druhého desaťročia tohto storočia, mapujúce najmä problematiku adaptácie nových jazykových jednotiek do súčasnej slovenčiny. Editorky pod každým príspevkom uviedli okrem mena autora aj rok pôvodného uverejnenia textu. Informácia o vzniku príspevkov dáva čitateľovi možnosť zamyslieť sa nad problémami, ktoré vo vedomí používateľov slovenčiny dlhodobo pretrvávajú, ako napríklad správne použitie predložiek *na* a *pre*, o ktorom písal J. Horecký už v roku 1989, alebo chybné zamieňanie prísloviak *stále* a *zakaždým*, na ktoré upozorňovala T. Rončáková pred 10 rokmi.

Z formálneho hľadiska každá kapitola obsahuje na začiatku stručnú niekoľkoriadkovú charakteristiku tematického okruhu, ktorá uvádza čitateľa do danej problematiky. Jednotlivé príspevky majú názov zvýraznený tučným písmom a za ním nasleduje samotný text. Editorky pri niektorých, najmä starších príspevkoch uvádzajú bezprostredne za textom poznámku, v ktorej konfrontujú obsah daného článku so súčasnou platnou normou, alebo uvádzajú informáciu o tom, či sa daný návrh uplatnil pri koncipovaní súčasných lexikografických diel alebo kodifikačných pravidiel. Obsahová rozmanitosť a nasýtenosť publikácie by si možno zaslúžila lepšiu grafickú diferencova-

nosť v podobe výraznejšie členených kapitol, aby sa v nich čitateľ lepšie zorientoval pri rýchlom listovaní.

Nové vydanie rozlišností z časopisu Kultúra slova obsahuje okrem hlavnej časti s článkami aj register vysvetľovaných výrazov a abecedný zoznam autorov, ktorých príspevky boli opäť publikované, s uvedením pôvodných bibliografických údajov o príspevku. Tieto časti výrazne uľahčujú čitateľovi orientáciu v materiálovo i tematicky širokom zábere publikácie. Editorky do knihy zaradili aj stručnú a výstižnú charakteristiku časopisu Kultúra slova so zoznamom jazykovedcov zastúpených v redakčnej rade časopisu od jeho vzniku až po súčasnosť.

Charakteristickou črtou živého jazyka sú spontánne jazykové zmeny, ktoré sú prejavom vývinových tendencií v každom jazyku. Za posledných viac ako 50 rokov sa jazykovedci vo svojich článkoch na stránkach časopisu Kultúra slova venovali mapovaniu jazykových problémov a jazykových fenoménov, ktoré sa v danom čase iba začínali prejavovať, a autori len na základe vlastného jazykového citu predpokladali ich stabilizáciu v praxi. Reprezentatívny výber článkov, ktorý obsahuje dielo *Rozličnosti o slovenčine*, je v súčasnosti spoľahlivým prameňom dôležitých informácií o vývinových tendenciách jazyka a je adekvátnym východiskovým materiálom na prehodnotenie aj aktualizovanie niektorých pravidiel a poznatkov o spisovnej slovenčine.

V súčasnosti sú všetky čísla časopisu Kultúra slova sprístupnené na webovej stránke Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (<https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/>). Veľa rád a vysvetlení, ktoré sa týkajú používania súčasnej slovenčiny, je možné vyhľadať na internetovej stránke jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV (<https://jazykovaporadna.sme.sk/>), ale pre bežného používateľa jazyka je niekedy náročné zistiť, či sú staršie príspevky v súlade so súčasnou platnou normou. Je preto užitočné nájsť v súbornom diele odpovede na otázky, ktoré už boli zodpovedané, a dozvedieť sa, ktoré jazykové zmeny sa v slovenčine nakoniec uchytili a ktoré nie. Publikáciu *Rozličnosti o slovenčine* ocenia najmä profesionálni používatelia jazyka, ako učitelia slovenčiny, redaktori, prekladatelia, ale svojím primerane zvoleným jazykom je vhodná aj pre bežného používateľa jazyka, ktorý má záujem obohatiť si svoje vedomosti o slovenčine.

Romana Krolčíková

SPYTOVALI STE SA

O názve Pripjat'. – Aký je pravopis názvu mesta ležiaceho pri Černobyle: *Pripjat'* alebo *Pripjat'*? A akého je rodu? Zaujímalo by ma tiež, akú podobu má prídavné meno, ktoré od neho odvodíme: *pripjat'ský* či *pripjat'sky*?

Skôr ako odpovieme pisateľke, uvedieme, že názov ukrajinského mesta, ktoré sa dostalo do povedomia svetovej verejnosti v súvislosti s haváriou jadrovej elektrárne v r. 1986, sa píše aj číta s mäkkým *l'* na konci, teda *Černobyl'*. Ako neživotné podstatné meno mužského rodu sa skloňuje podľa vzoru *stroj*, čiže v lokáli má príponu *i* – *pri Černobyli* (porov. príspevok M. Považaja *V Černobyli* či v *Černobyle* v Kultúre slova v r. 1996). A teraz odpoveď na otázky pisateľky.

O meste, v ktorého blízkosti sa odohrala jadrová havária a v ktorom žili pracovníci elektrárne, sa písalo menej ako o Černobyli. Možno preto sa jeho názov nedostal do Pravidiel slovenského pravopisu (názov *Černobyl'* bol zaradený do ich 2. vydania r. 1998).

V slovenských textoch sa vyskytujú podoby *Pripjat'* aj *Pripjat'* či dokonca *Pripjat'* a *Pripjat'* (podoby *Pripjat'* a *Pripjat'* s tvrdým *t* na konci sú však neodôvodnené). Na zodpovedanie otázky o pravopise názvu môžeme využiť portál Úradu geodézie, kartografie a katastra SR ako štandardizátora geografických názvov a jeho elektronickú príručku *Názvy geografických objektov z územia mimo SR*. V nej sa ako názov ostrovov (presnejšie pravdepodobne povodia rieky s ramenami vytvárajúcimi ostrovy) v Bielorusku a na Ukrajine uvádza podoba *Pripjat'*, ktorá zodpovedá slovenskému prepisu z ruštiny (*Прпямь*). Pri prepise z ukrajinčiny by to bola podoba *Prypjat'* (*Прпун'ямь*), s ktorou sa ojedinele môžeme stretnúť aj v slovenských textoch. So zreteľom na to, že daný názov sa v slovenčine začal používať a neskôr sa ustálil podľa prepisu z ruštiny, používa sa v slovenčine podoba *Pripjat'*. Citovaná publikácia však zachytáva iba slovenské (alebo pôvodné) podoby názvov, gramatickú informáciu ako rod sa z nej nedozvieme.

Vzhľadom na zakončenie – na mäkké *t'* – názov *Pripjat'* môžeme priradiť k neživotným podstatným menám ženského aj mužského rodu, čiže mohli by sme ho skloňovať podľa vzoru *dľaň*, *kost'* alebo *stroj*. Pri určovaní rodu

slovanských geografických názvov sa v niektorých prípadoch dá oprieť o rodovú príslušnosť v pôvodnom jazyku, ale, prirodzene, nie je to pravidlo (porov. napr. rozličný rod názvov českých miest *Chrudim, Olomouc, Litomýšl* v slovenčine a češtine). Názov *Pripiat'* je v ukrajinčine ženského rodu. Nás bude zaujímať, ako sa tento názov používa v slovenských textoch¹. Doplňme, že mesto bolo pomenované podľa rovnomennej rieky *Pripiat'* (v tejto podobe sa názov rieky uvádza aj v jednozväzkovej encyklopédii Beliana z r. 1993); medzi dokladmi vyselektujeme tie, ktoré sa vzťahujú na mesto. Keďže substantíva všetkých troch vzorov majú v lokáli totožnú príponu *-i* (v *Pripiati*), určujúce sú prípony genitívu, datívu a inštrumentálu. Všimli sme si tvary oboch pravopisných podôb – *Pripiat'* aj *Pripjat'*.

V genitíve sa vyskytujú vo vyrovnanom počte tvary s príponou *-e* podľa vzoru *dľaň* (z *ukrajinskej Pripiate, evakuácia Pripiate*) a tvary s príponou *-i* podľa vzoru *kost'* (*vlak do Pripiati, pohľadnice z Pripiati*); iba niekoľko dokladov je na tvary *Pripjaťa* a *Pripjaťu* zodpovedajúce mužskému vzoru *stroj* (*obyvatelka Pripjaťa; zimná fotka Pripjaťu; evakuácia Pripjaťu*). V datíve sa vyskytujú iba tvary s príponou *-i*, ktorá je spoločná pre oba vzory *dľaň* a *kost'* (*ako sme sa priblížili k Pripiati; Pripjati sa nevyhol*), tvar *Pripiat'u/Pripjaťu* podľa vzoru *stroj* sme nenašli. Rovnako to bolo v inštrumentáli: ani jeden doklad na tvar *Pripiatom* podľa vzoru *stroj*, iba tvary *Pripjaťou* zhodné so skloňovaním ženských podstatných mien vzoru *dľaň* a *kost'* (*Na mieste výbuchu reaktora už stavajú nový sarkofág, ktorý sa týči nad Pripjaťou*). Ako vidieť, pri skloňovaní názvu *Pripiat'* sa v genitíve prejavuje oscilácia medzi vzorom *dľaň* a *kost'*, čo nie je medzi ženskými podstatnými menami zakončenými na spoluhlásku *ť* ojedinelé.

Od názvu *Pripiat'*, v ktorom je dvojhláska *ia*, utvoríme vzťahové prídavné meno krátkou príponou *-sky*, pred ktorou sa mäkká spoluhláska *ť* mení na *t* – *pripiatsky*. Podobne sa spoluhláska *ť* strieda so spoluhláskou *t* pri tvorení prídavných mien iných názvov miest či obcí, porov. *Bukurešť* – *bukureštský*, *Hradišče* – *hradištský*, *Sihot'* – *sihotský*, *Hrochoť* – *hrochotský*.

Zhrňame: Odporúčaná pravopisná podoba názvu ukrajinského mesta spojeného s tragickou udalosťou v Černobyli je v slovenčine *Pripiat'*. Názov

---

¹ Ide o texty korpusu Omnia Slovaca III Maior (18.01), čo je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpusu (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov.

Pripiat' funguje ako proprium ženského rodu a zakončenie na spoluhlásku ho priraduje k ženským substantívam, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *dlaň* alebo *kosť*. Vzhľadom na vyrovnanosť počtu doložených tvarov s príponou *-e* a *-i* v genitíve by bolo vhodné v tomto páde pripustiť dvojtvar a slovo *Pripiat'* skloňovať takto: (*z*) *Pripiate/Pripiati*, (*k*) *Pripiati*, (*navštíviť*) *Pripiat'*, (*o*) *Pripiati*, (*za*) *Pripiat'ou*. Prídavné meno má podobu *pripiatsky*.

Silvia Duchková

Výraz *al dente*. – V telefonickej jazykovej poradni sa pani informovala, ako má preložiť do slovenčiny výraz *al dente*, ktorý sa vyskytuje v receptoch na prípravu rozličných cestovinových jedál.

Výraz *al dente* [vysl. *al dente*] sa do kuchárskych receptov dostal z taliančiny, ide o príslovku, ktorá sa u nás zvyčajne prekladá predložkovými spojeniami *na zhrыз* alebo *na zub*. Používa sa predovšetkým v súvislosti s varením cestovín, ale aj ryže a niektorých druhov zeleniny, ako je napr. struková (zelená) fazuľka, hrášok, špargľa, stopkový zeler, ružičkový kel. Význam výrazu *al dente* bližšie osvetlia doklady, ktoré sme vybrali z korpusu *Omnia Slovaca III Maior* (18.01; ďalej len korpus)¹, napr. *Cestoviny varíme do polomäkka, čo síce nie je správny výraz, ale slovenčina postráda* (vhodnejšie: v slovenčine chýba) *talianske „al dente“, čiže „na zub“*. *Inými slovami, uvarené cestoviny nesmú byť nedovarené (chrupkavé), ale ani rozvarené (ml'andrávé a lepivé)*. – *Ryba bola veľmi dobrá, zemiaky k nej sa nám však zdali nedovarené, ale vysvetlili nám, že aj tie sa varia „al dente“, tak ako cestoviny*. – *Nám v reštaurácii trvá približne dvadsať minút, kým vo vysokotlakovom hrnci urobíme na pare zeleninu „al dente“*.

Celkovo sa výraz *al dente* nachádzal v korpuse 1 206-krát, výrazy *na zub* a *na zhrыз* mali len zhruba po 30 výskytov, pričom sa neraz uvádzali zároveň s talianskou verziou, čo svedčí o tom, že používatelia jazyka mali potrebu „vysvetliť“ jeden výraz druhým, napr. *Ako dosiahnuť, aby [cestoviny] neboli ani rozvarené, ani príliš tvrdé, ale akurát „na zub“, teda al dente? – ...*

¹ *Omnia Slovaca III Maior* (18.01) je interný korpus slúžiaci pre potreby pracovníkov JÚEŠ SAV, ktorý vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim-6.1) a dát z webových korpusov. [cit. 7. 3. 2020]

rizoto je rizoto, má byť krásne krémové a ryža uvarená al dente, teda na zub, presne tak ako cestoviny. – Varená špagľa by nikdy nemala byť úplne mäkká, pripravujte ju vždy „na zhryz“.

Časté používanie úvodzoviek pri písaní všetkých troch doteraz spomínaných výrazov naznačuje, že ich používatelia jazyka vnímajú ako mierne neštandardné. Talianske *al dente* môžu považovať za citátový výraz, ktorý si úvodzovky vyžaduje, pri slovenských verziách *na zub/na zhryz* úvodzovky podľa našej mienky skôr evokujú neistotu používateľov vzhľadom na ich vhodnosť či správnosť.

V slovenských textoch sa výraz *al dente* niekedy nahrádza aj podobou *na skus*. Napriek tomu, že ide o rýdzo český náprotivok slovenského *na zhryz*, v korpuse sme našli vyše 200 dokladov, napr. *Do veľkého hrnca dajte variť vodu, osolte ju a uvarte v nej špagety takzvané na skus. – V momente, keď je už ryža „na skus“, ale ešte stále tvrdá, primiešajte tvrdšiu surovú zeleninu... – ... pridáme koreňovú zeleninu, varíme na strednom plameni, kým je fazuľa takmer mäkká, zelenina má zostať na skus – al dente*. Zdrojom týchto dokladov boli však v drivej väčšine prípadov rozličné blogy a diskusné fóra, pre ktoré je typická štylisticky príznaková lexika.

Talianska príslovka *al dente* sa u nás šíri nielen prostredníctvom kuchárskych receptov, vyhľadávač Google na slovenských stránkach našiel dve reštaurácie, ktoré ju majú v názve. Jeden z bratislavských podnikov verejného stravovania má čisto talianske pomenovanie *Al dente ristorante*, v Prešove sa nachádza *Al dente restaurant*, majitelia teda na označenie reštaurácie zvolili aj u nás často používanú medzinárodnú podobu *restaurant*, ktorá je rovnaká v angličtine, nemčine, španielčine aj vo francúzštine.

Na záver zhrnieme, že taliansky výraz *al dente* znamená spôsob varenia, pri ktorom sa cestoviny, ryža či zelenina neuvaria celkom domäkka. Najvhodnejším slovenským pendantom je predložkové spojenie *na zhryz*, ktoré vystihuje fakt, že jedlo nemá byť rozvarené, ale tvrdšie, aby sme ho pri jedení museli silnejšie hrýzť. Predložkové spojenie *na zub* je menej vhodné, bez príslušného kontextu významovo nepriezračné. Výraz *na skus* prevzatý z češtiny takisto neodporúčame, je utvorený zo slovesa *kúsať*, ktoré sa v slovenčine hodnotí ako subštandardné.

Dana Guričanová

Z WEBOVEJ PORADNE

Veterinárny a veterinársky. – Sú slová *veterinárny* a *veterinársky* spisovné? Aký je rozdiel v ich používaní?

Prídavné mená *veterinárny* a *veterinársky* sú obe správne a ako rovnocenné varianty sa uvádzajú v základných kodifikačných príručkách, majú však rozličnú spájateľnosť. Podoba *veterinárny* sa uprednostňuje v spojeniach, v ktorých je významovo dominantná „starostlivosť o zdravie zvierat“, napr. *veterinárna nemocnica*, *veterinárna ambulancia*, *veterinárna správa*, *veterinárna medicína*. Prídavné meno *veterinársky*, ktoré vzniklo z podstatného mena *veterinárstvo* vo význame „veda o chorobách zvierat, zverolekárstvo“ sa uprednostňuje v spojeniach bližšie súvisiacich so slovami *veterinárstvo*, *veterinár*, napr. *veterinárske lekárstvo*, *veterinárska prax*. Podľa dokladov z internetu a z databázy Slovenského národného korpusu je frekvencia a spájateľnosť prídavného mena *veterinárny* neporovnateľne rozsiahlejšia ako prídavného mena *veterinársky*. Fungovanie dvojice prídavných mien s rovnakým základom, ktoré sú významovo veľmi blízke a líšia sa iba slovotvornými príponami, je v slovenčine bežný jav (porov. *humanitárny* – *humanitársky*, *sanitárny* – *sanitársky*, *telefónny* – *telefonický*, *zdravotný* – *zdravotnícky*, *poľovný* – *poľovnícky*).

Výslovnosť slova *veterný*. – V slovách *veterný*, *veterno*, *poveternostný* sa slabika „te“ vyslovuje tvrdo alebo mäkko?

V prídavnom mene *veterný* je mäkká spoluhláska *t'*, na čo sa upozorňuje aj v Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) a v Pravidlách slovenského pravopisu (2000). Pri hesle *veterný* sa uvádza výslovnosť s [t'], t. j. [ve-ťerní]. Mäkká spoluhláska *t'* je aj v súvisiacej príslovke *veterno*, ktorá má ten istý základ a vyslovuje sa takisto mäkko. Pri prídavnom mene *poveternostný* a podstatnom mene *poveternosť* sa však v citovaných príručkách, ktoré majú kodifikačnú platnosť, uvádzajú ako správne obe výslovnosti – s [t'] aj s [t], čiže za spisovnú sa považuje výslovnosť [poveťernostní] i [poveternostní] a takisto [poveťernosť] i [poveternosť].

PRIPOMÍNAME SI

---

22. január 2020

70. výročie narodenia **PhDr. Emílie Porubskej**, slovenskej jazykovedkyne a lexikografky. Po vyše dvadsaťročnej pedagogickej a redaktorskej práci nastúpila v r. 1996 do Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a stala sa členkou vznikajúceho kolektívu tvorcov Slovníka súčasného slovenského jazyka. Svojou dôslednou lexikografickou prácou sa spolupodieľala na vzniku prvých štyroch zväzkov slovníka (A – G z r. 2006, H – L z r. 2011, M – N z r. 2015 a pripravovaného štvrtého zväzku O – Poč.). Pri treťom a štvrtom zväzku bola aj internou redaktorkou. Je spoluautorkou *Slovensko-francúzskeho slovníka. Dictionnaire slovaque-français* z r. 2005 (s V. Gründlerovou). Zomrela 3. januára 2018 v Bratislave.

13. apríl 2020

100. výročie narodenia slovenského jazykovedca a literárneho vedca **prof. PhDr. Františka Mika, DrSc.** Venoval sa oblasti gramatiky a štylistiky, neskôr literárnej komunikácie, teórie literatúry a prekladu. V r. 1956 – 1969 bol pracovníkom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v r. 1973 – 1989 pracoval v Literárnovednom ústave SAV. Ako stredoškolský a neskôr vysokoškolský pedagóg pôsobil na viacerých školách. K jeho najvýznamnejším jazykovedným dielam patrí monografia *Rod, číslo a pád podstatných mien* (1962), kapitoly o týchto otázkach v akademickej Morfológii slovenského jazyka (1966) a monografia *The Generative Structure of the Slovak Sentence* (1972). Zomrel 13. novembra 2010 v Bratislave.

ISSN 0023-5202

MIČ 49 300